

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

- 1 De Korte Elzenstraat met kapel, 1927-1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Tuinen aan de Boomsesteenweg ter hoogte van de Kielsevesting, 1925-1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 De oude Kruyshoeve en landerijen op het Kiel. Dit buitengoed werd in 1925 gesloopt, 1910. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Het vestingwater van de Kielsevest, het zuidelijk deel van de Brialmontvesten. De molen van het Kiel is op de achtergrond te zien, 1904. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 De Kruisstraat en de Pestalozzistraat, 1927-1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 De verbindingsbrug over de Kielsevest begint vorm te krijgen, 1929. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Van landbouwterrein tot nieuwe verkaveling

Was u hier voor 1930, dan stond u nu midden in akkers, weilanden en bossen. Dit gebied lag net buiten de stadsmuur en werd begrensd door de Boomsesteenweg, die reeds in 1765 werd aangelegd. Hier waren vooral landbouwers actief en er stonden ook ‘hoven van plaisantie’. Aangezien het pal in de zone lag waar geschoten kon worden ter verdediging van de stad, mochten er verder geen woningen of permanente constructies worden gebouwd. Vanaf 1906 kwam hier verandering in omdat de verdedigingsgordel zijn militaire functie verloor.

1870 - 1930: een hoofdrol voor de landbouw en hoven van plaisantie

Vanaf 1870
De hoven op het Kiel worden stelselmatig verkaveld. Herkenningpunt was het Bisschoppen- of Jezuïetenhof. Een hof van plaisantie dat in 1615 werd aangekocht door de Antwerpse bisschop Malderus en 33 jaar later eigendom werd van de Jezuïeten. Het Jezuïetenhof lag in de omgeving van het kruispunt waarop vandaag de Camille Huysmanslaan en de Jan De Voslei samenkomen.

1879
De spoorweg Antwerpen-Mechelen wordt aangelegd en loopt langs het terrein.

1911
Het Jezuïetenhof wordt onteigend voor verkaveling, maar het wordt niet meteen gesloopt.

1930
In het Jezuïetenhof wordt het politiecommissariaat van de Wereldtentoonstelling ondergebracht. Daarna is het nog in gebruik als jeugdherberg.

1940-1945
Het Jezuïetenhof wordt uiteindelijk vernield tijdens de Tweede Wereldoorlog door bombardementen.

**Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk**

- 1 De Korte Elzenstraat met het Jezuïetenhof, 1927-1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 De vroegere jeugdherberg aan de Jan de Voslei. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Het nieuwe appartementsblok op de hoek van de Jan Van Rijswijcklaan en de Jan de Voslei, 1930-1935. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 De herenhuizen aan de Jan Van Rijswijcklaan tussen de Volhardingstraat en de Vlaamsekunstenlaan, 1930-1935. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 De herenhuizen aan de Jan Van Rijswijcklaan tussen de Volhardingstraat en de Vlaamsekunstenlaan, 1930-1935. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Het plan van Lemeunier

Het plan van Lemeunier voorziet een nieuwe verkaveling

In 1912 tekent stadsingenieur Richard Lemeunier een globaal urbanisatieplan uit voor het gebied. Het plan was een kind van de tijd met brede lanen, parken en pleinen waar prachtige zichten er voor zorgden dat het een aangename wijk zou worden.

1912 - 1930: nieuw plan als teken van de moderne tijd

1923
De eerste straten uit het Plan van Lemeunier werden aanbesteed. Twee jaar later volgde de uitvoering ervan.

1923-1930
Rond 1909 worden enkel de percelen aan de Jan Van Rijswijcklaan bebouwd. Vooral de locaties tussen de Lange Lozanastraat en de Desguinlei werden gerealiseerd. Deze moesten de weg voorbereiden om het stuk buiten de stadsmuur te bebouwen.

Uiteindelijk is het pas met de komst van de Wereldtentoonstelling dat het stuk tot aan de Jan de Voslei in versneld tempo wordt gerealiseerd.

De meeste gronden rond deze laan zijn reeds verkaveld en verkocht voor de wereldtentoonstelling de rest van het gebied inneemt.

De herenwoningen waren ruim en moesten comfortabel zijn. Er werd gekozen voor een behoudende stijl met Engelse cottage of Franse neo-Lodewijk XI en XVI-invloeden.

Op de hoek van de Jan de Voslei en de Jan Van Rijswijcklaan werd naar ontwerp van de Antwerpse architecten Vaes, De Braey, Portielje en Fizez in samenwerking met de Brusselse architect Louis Herman De Koninck rond 1926 een imposant flatgebouw opgetrokken.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

Architect Smolderen creërt een droomwereld

Antwerpen verwelkomt de Wereldexpo voor de derde keer

Ter gelegenheid van het honderdjarige bestaan van België werd in 1923 beslist dat Antwerpen in 1930 voor even het middelpunt van de wereld zou zijn. Het thema voor de Wereldtentoonstelling werd kolonie, zeevaart en Vlaamse kunst. Na veel discussie werd als locatie de stadsgrond tussen de Brialmontvesting, de Jan Van Rijswijcklaan en de huidige Jan de Voslei (de vroegere spoorweg naar Brussel) gekozen. Regisseur van dienst was de hoofdarchitect Jos Smolderen.

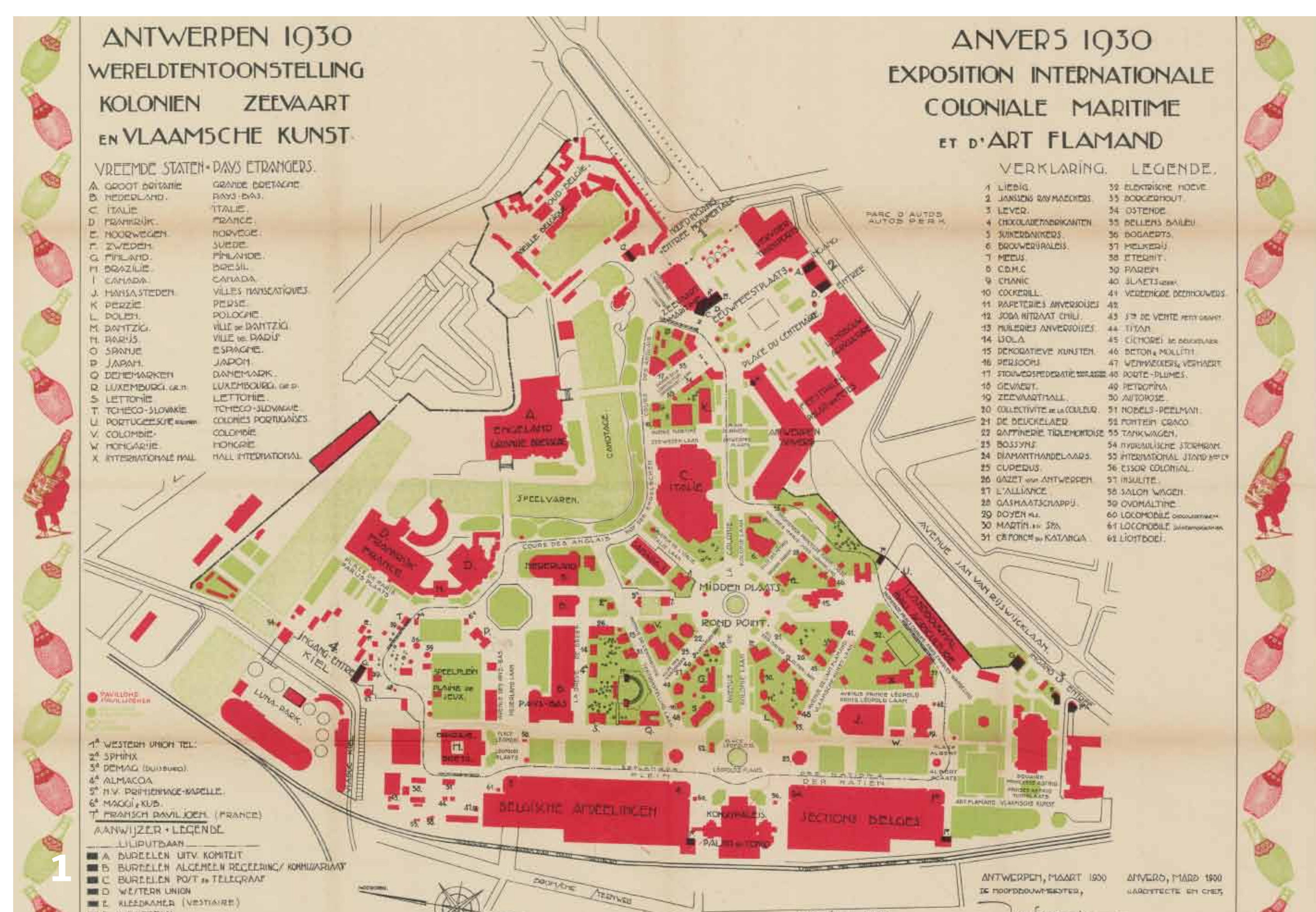
Jos Smolderen tekende een droomwereld

Smolderen begon in 1926 met het plan. Hij moest rekening houden met de straten die reeds waren aangelegd uit het plan van Lemeunier (1912) en de bestaande woningen. Ook het aanwezige groen probeerde de architect zo veel mogelijk te integreren. De architect maakte ook de plannen voor de hoofdingang met triomfboog en de Belgische hallen.

Smolderen moest ook waken over de architecturale en technische eenheid van het geheel. Tientallen architecten ontwierpen immers paviljoenen in de meest uiteenlopende stijlen van meer traditionele

architectuur en lokale inheemse stijlen, de modieuze art deco tot het meer gedurfde strakke modernisme. Daarnaast waren er de commerciële firma's die hun boodschap architecturaal in de verf wilden zetten. Smolderen tekende verder ook de plannen voor de tuinen, de fontein, de kiosken, de verlichtingselementen en van verschillende paviljoenen voor organisaties en firma's. Hij is dus verantwoordelijk voor het globaal uitzicht en de sfeer van de Wereldtentoonstelling van 1930.

**Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk**

- 1 **Plattegrond van de Wereldtentoonstelling, ontworpen door Jos Smolderen, 1930.**
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 **Het paviljoen van Belgisch Congo, 1930.** © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 **Luchtfoto met een zicht op de Wereldtentoonstelling, 1930.**
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 **Een verlichte fontein, 1930.** © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 **De olifantenbrug, een ontwerp van Jos Smolderen, 1930.** © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 **De hoofdingang van de Wereldtentoonstelling, een ontwerp van Jos Smolderen, 1930.** © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

Antwerpen leerde de wereld kennen in haar achtertuin

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Voor handelscontacten en ‘gewone’ stervelingen

De nadruk van de wereldtentoonstelling lag op handelsbelangen en industriële vooruitgang en werd vooral bezocht door zakenlui en de hogere burgerij. Toch kende de expositie ook een evenementieel aspect. Hiermee wilde men tegemoet komen aan de groeiende stroom gewone bezoekers. Zo waren er talrijke eetstandjes en concerten. De lilliputbaan gaf aanwezig een rondrit langs de belangrijkste bezienswaardigheden. Men kon ook met een gondel varen op de Mastvest of een bezoek brengen aan de Tunesische soek, een Afrikaans dorp of Oud België. Er was ook een lunapark waar naast traditionele kermisattracties kramen stonden met namen als ‘De Wilde Ezel’, ‘De Verjongingskuur’, ‘De Torenvlieger’, ‘Het Apenpaleis’ en een ‘scenic railway’.

Twee paviljoenen blijven overeind

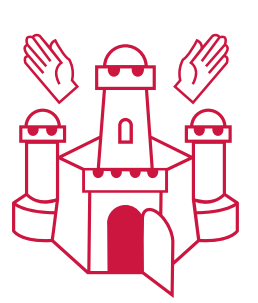
Na de Wereldtentoonstelling zouden de meeste paviljoenen afgebroken worden. Daarom waren ze in Celotex gemaakt. Dit is een bouw materiaal dat

bestaat uit suikerrietvezels. Ook de staff-techniek werd gebruikt. Hierbij werd een skelet van hout of metaal bekleed met geprefabriceerde elementen gemaakt uit een mengsel van pleister, glycerine, dextrine, eiwit en water.

Toch is er van de Wereldtentoonstelling meer overgebleven dan enkele de naam. Twee paviljoenen bleven bewaard: dat van de Oud-Vlaamse kunst dat men later tot een school verbouwde en de Kristus Koningkerk waar een retrospectieve over kerkelijke kunst gehouden werd. Beide waren vanaf het begin gebouwd met de bedoeling om achteraf als voorzieningen van de nieuwe wijk te fungeren. Doordat ze zijn opgericht in donkere baksteen steken beide gebouwen sterk af tegen de overige witte tentoonstellingspaviljoenen. Ook de twee bruggen over een ravelijngracht van de voormalige Brialmontomwalling zijn een relict van de expositie. Voor het stratentracé van de woonwijk werd verder gewerkt op de assen van het tentoonstellingsterrein waaraan nieuwe straten werden toegevoegd.

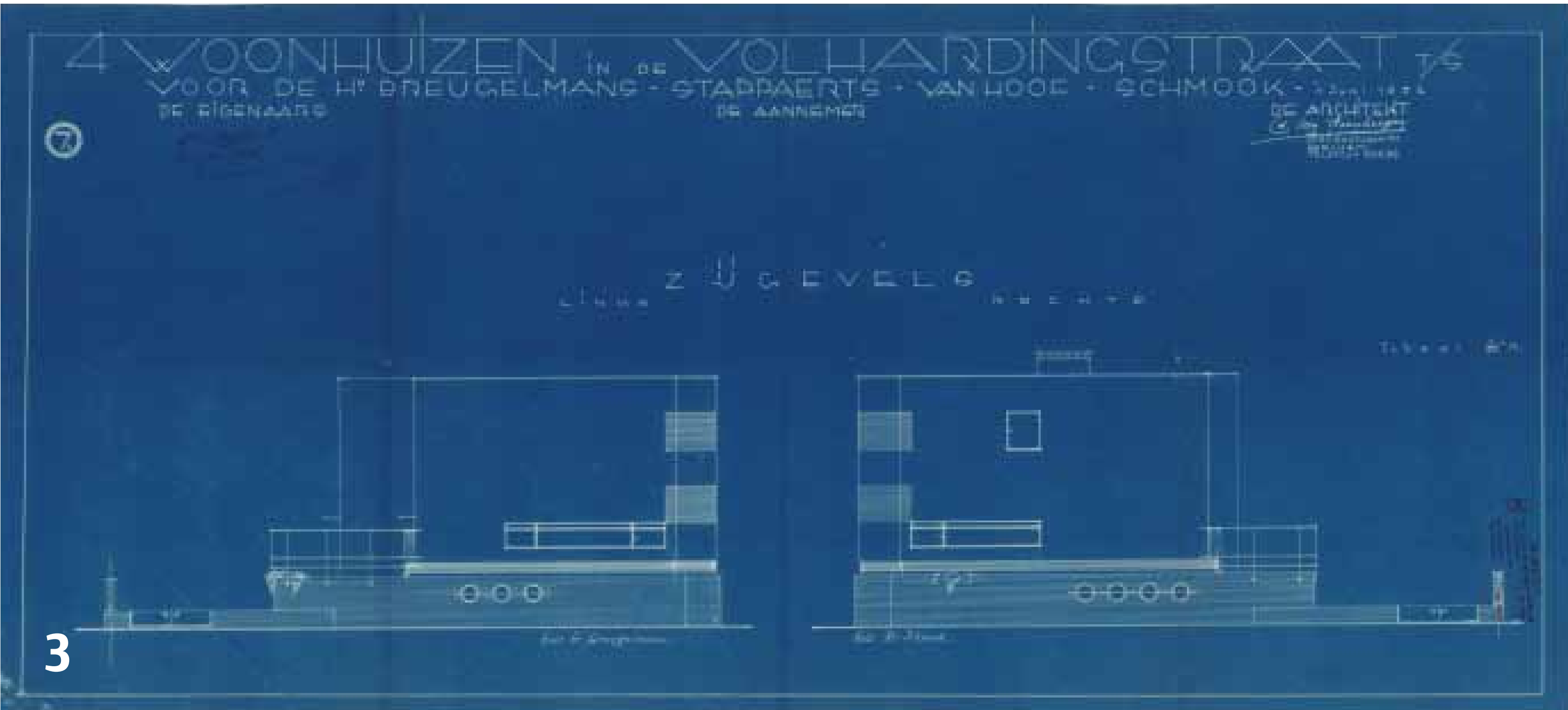
- 1 De twee enige overgebleven paviljoenen: centraal de Kristus Koningkerk en rechts de school in de Pestalozzistraat, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Het Nederlands paviljoen, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Het Perzisch paviljoen, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Het Engels paviljoen, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Het Fins paviljoen, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 De Scenic Railway, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 7 Het paviljoen van de zeepfabriek van de gebroeders Lever. Zij maakten sunlight-zeep met Congolese oliën, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 8 Paviljoen van de koffie- en thee-importeur Cuperus, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Na 1930, toparchitecten nemen de wijk onder handen

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

- 1 Architectenwoning Stynen op de hoek van de Camille Huysmanslaan en de Volhardingstraat. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 Het wooncomplex ontworpen door Eduard Van Steenberghe in opbouw, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Zijgevelontwerp voor het wooncomplex door Eduard Van Steenberghe, 1932. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Het wooncomplex Van Steenberghe. Op deze foto zijn de woningen Van Hoof en Ger Schmook te zien in de Volhardingstraat en woning Delaive in de Serigiersstraat, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Deze woning in de Camille Huysmanslaan 83 werd door Eduard Van Steenberghe ontworpen voor Oscar Leemans, 1932. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Toparchitecten creëren een moderne modelwijk
De vrijgekomen terreinen deden het verkavelingsplan in een stroomversnelling komen. Het moest een moderne woonwijk worden in het groen. Verschillende - vooral Antwerpse - jonge architecten waren enthousiast over het idee. Sommige zodanig dat zij ook zelf geïnteresseerd waren in de gronden. Behalve Léon Stynen en Geo Brosens bouwden ook Paul Smekens, Arie Landwaard, het architectenbureau Cols & De Roeck, René Grosemans en René Cnoops hier in de jaren 1930 hun eigen woning.

Tijdens de jaren 1930 lag het zwaartepunt van de bouwactiviteit vooral op de kern van de wijk. Kolonielaan, Volhardingstraat, Vlaamse Kunstlaan en Tentoonstellingslaan. Het is hier dat men de meeste hoogstaande realisaties aantreft.

Eduard Van Steenberghe
Eén van de eerste bouwprojecten in de omgeving was het complex van zes woningen in de Volhardingstraat van de hand van Van Steenberghe. De architect evolueerde van een meer traditionele art-decostijl naar een gematigd baksteenmodernisme. Ook het sociaal engagement van de architect was zichtbaar in zijn architectuur. Hiermee leunde hij aan

bij de modernisten van zijn tijd. Hun hoofdbekommernis was het voorzien van lucht, licht en groen voor de bewoner. De wijze waarop hij hier zes woningen rond een binnentuin gegroepeerd heeft, toont zowel een sociaal, een economisch, als een esthetisch aspect waarmee de verkaveling in smalle, diepe percelen wordt tegengegaan.

De architect voerde in de jaren 1930 nog twee eengezinswoningen uit in de wijk: woning De Wachter (1933) en woning Van Haeren (1935).

Léon Stynen
Naast Steenberghe was Léon Stynen één van de eerste architecten die hier actief was. In zijn beginperiode realiseerde hij woningen in de cottage- en art-decostijl. Geleidelijk evolueerde hij naar een rationele, vlakke en sobere vormgeving, gekenmerkt door strenge maatvoering. In zijn werk besteedde hij ook veel aandacht aan de verzorgde uitvoering.

In 1932 bouwde Stynen in de Tentoonstellingswijk zijn eigen woonhuis met atelier. Later realiseerde hij nog elf andere woningen, waaronder hoofdzakelijk privéwoningen. Hij zette duidelijk de lijn verder van zijn eigen woning op vlak van vormgeving, materiaalgebruik en planvoering, maar het zijn toch minder opvallende creaties.

Na 1930, toparchitecten nemen de wijk onder handen

Van Tentoonstellingswijk tot moderne buitenwijk

Geo Brosens

Het werk van architect Geo Brosens houdt nog vele mysteries in, omdat er nog niet veel over geschreven is. In 1932 liet hij op de hoek van de Kolonielaan en de Volhardingstraat een modernistisch woningcomplex met vijf eigendommen optrekken. Deze waren oorspronkelijk onderverdeeld in zestien kleine woonegelegenheden. Op de bovenste verdieping van het hoekhuis waren Brosens’ eigen woning en bureau ondergebracht, met groot dakterras en solarium. Naast dit indrukwekkend hoekcomplex realiseerde Brosens nog twee woningen.

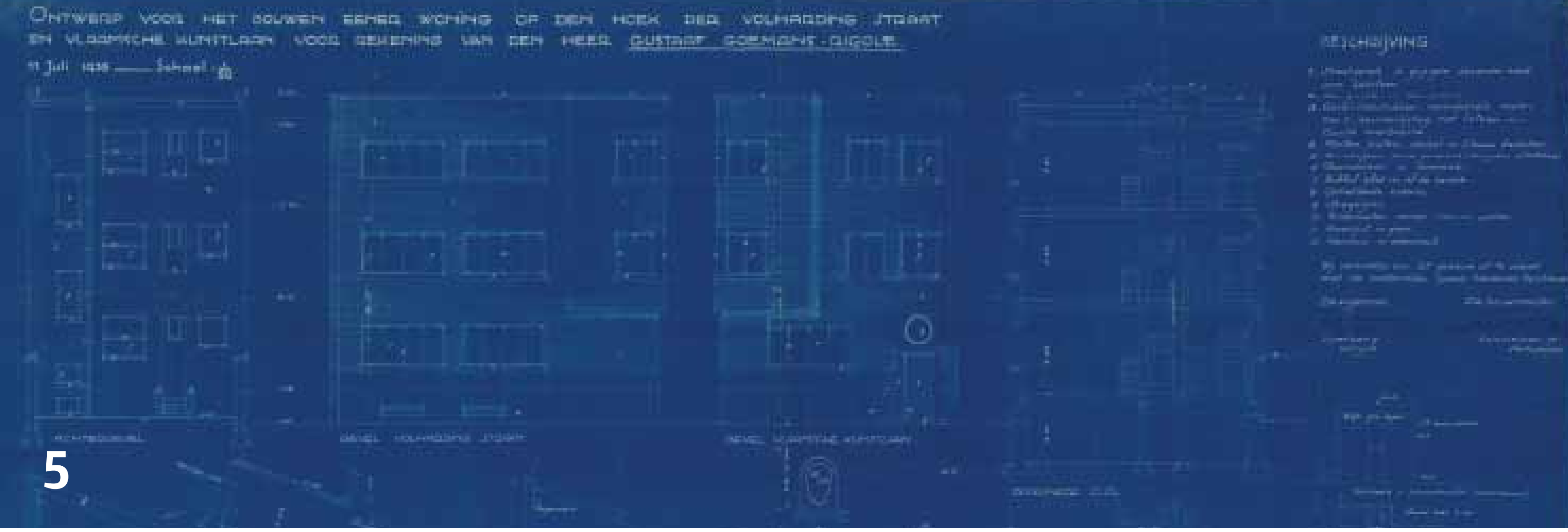
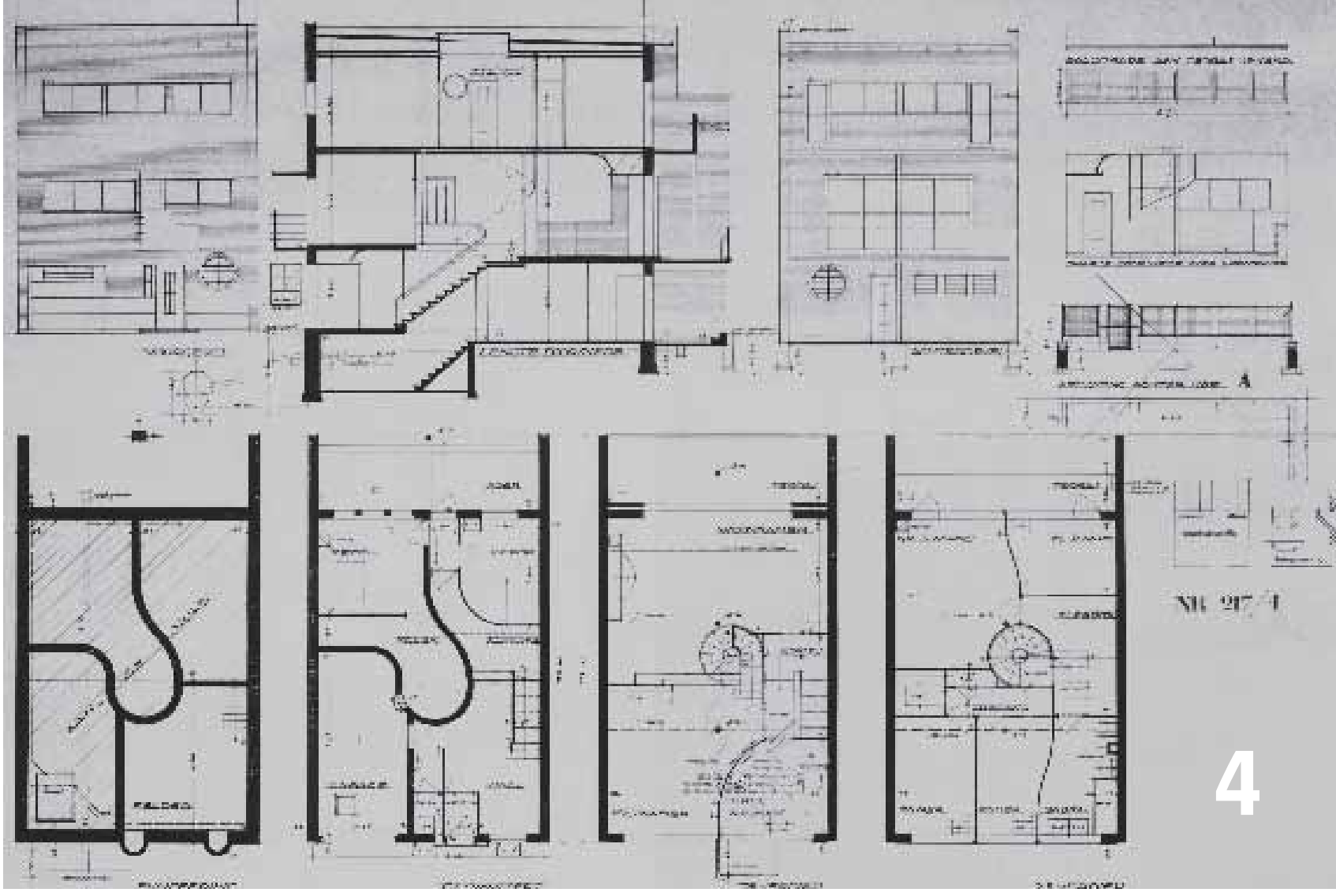
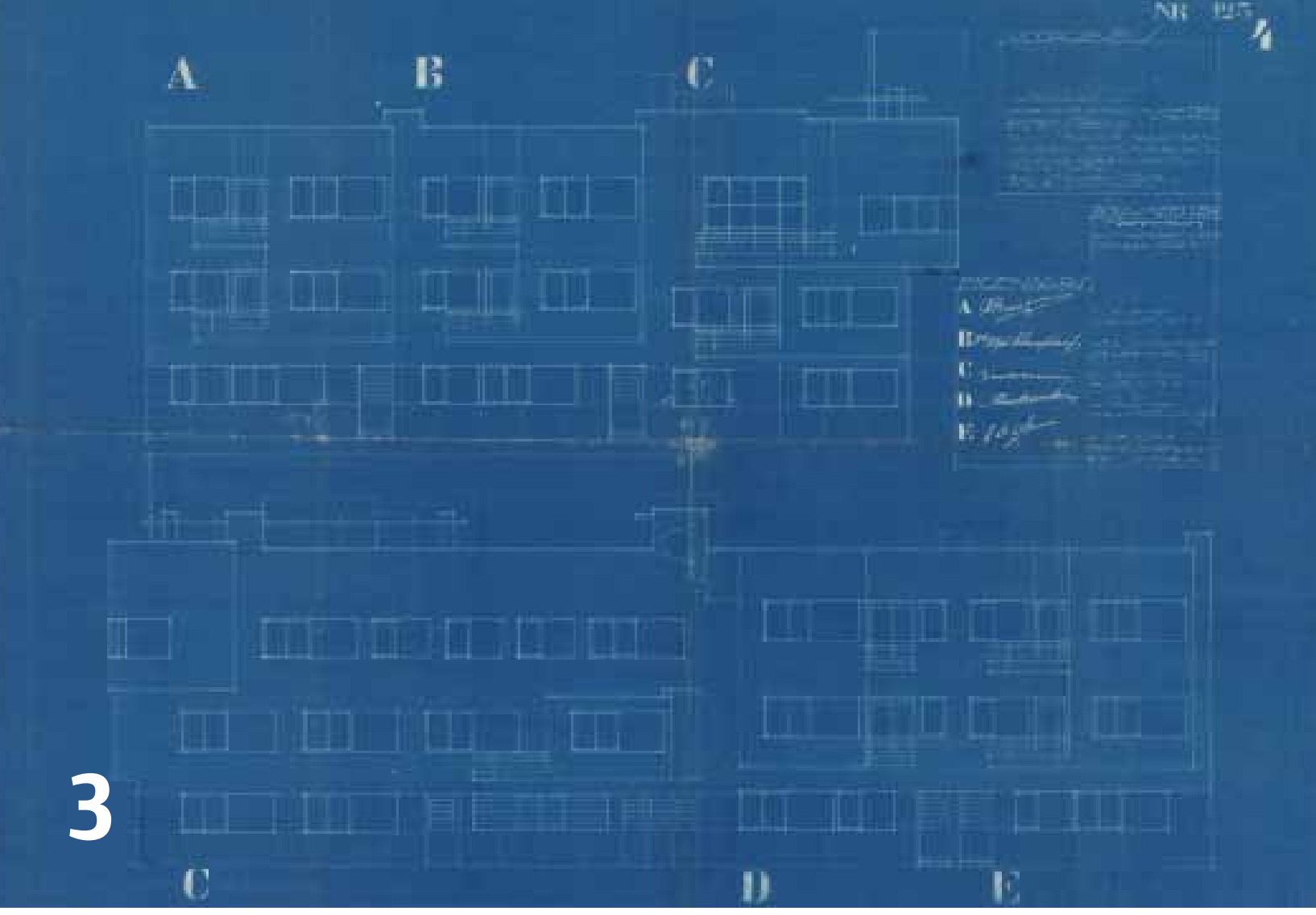
Huib Hoste

Eén van de pioniers van het modernisme is Huib Hoste. In de Volhardingsstraat tekende hij in 1934 het ontwerp voor een appartementsgebouw met enkele flats en een duplex atelierwoning met dakterras. De opdrachtgever was kunst schilder Emiel Panzer. Het uitwendige plastische

vormenspel en het vernieuwende ruimtelijke concept en ruimtegebruik maken van dit vrijstaand complex een uitermate modern gebouw. Het is de enige realisatie van Hoste in deze omgeving.

Paul Smekens

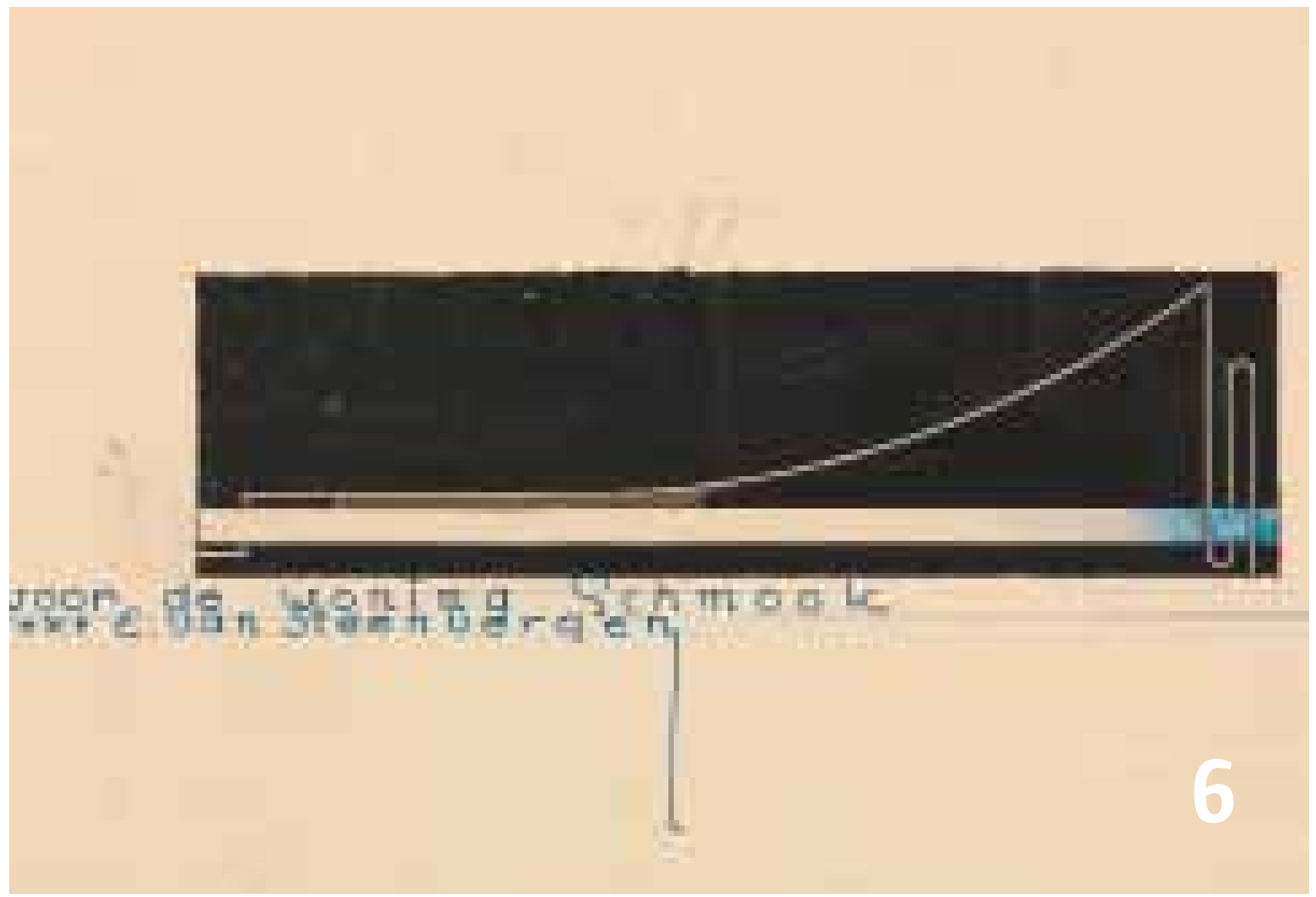
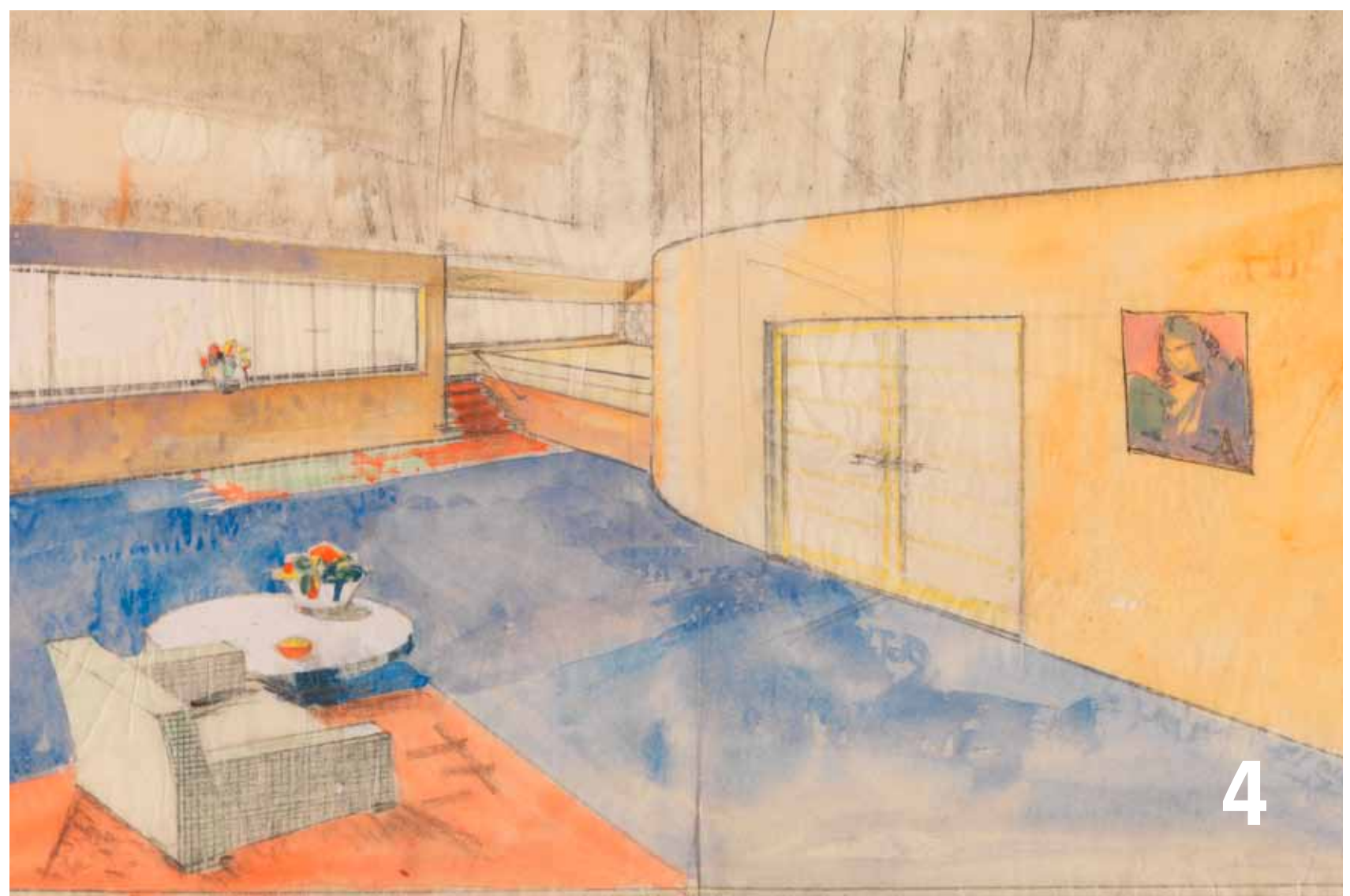
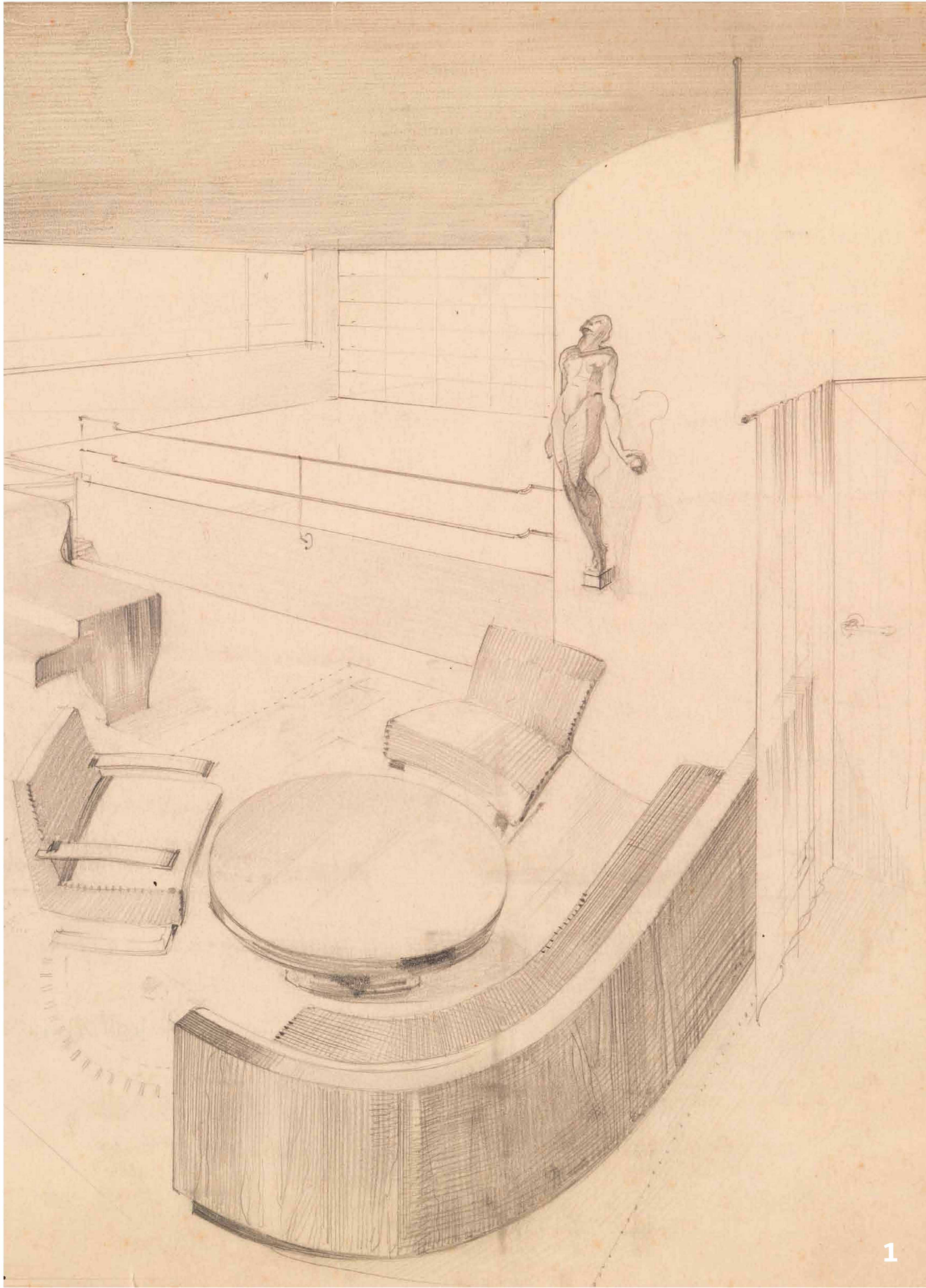
De architect Paul Smekens realiseerde veertien huizen, hoofdzakelijk opbrengstwoningen. Hiermee bepaalde hij mee het uitzicht van de Tentoonstellingswijk. In zijn loopbaan evolueerde hij van een academische stijl naar een gematigd modernisme. Hij is niet de grote vernieuwer, maar zijn sobere harmonieuze composities getuigen van een rationele en logische opvatting over bouwen. In de Pol De Montstraat groepeerde hij twee ruime hoekhuizen en drie meer bescheiden woningen tot een sober geheel met een vrijwel volledige uniforme gevelwand. Deze op het eerste gezicht vijf privéwoningen bevatten in totaal een twintigtal verhuurbare appartementen.

- 1 Architectenwoning Grosemans in de Camille Huysmanslaan, 1935. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 Huib Hoste ontwierp deze woning voor kunstschilder Emiel Panzer, 1938. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Ontwerp van Geo Brosens voor een appartementsgebouw op de hoek van de Camille Huysmanslaan en de Volhardingstraat, 1933. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Een ontwerp van Geo Brosens voor een woning in de wijk, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Een gevelontwerp van Paul Smekens voor een meergezinswoning in de Vlaamsekunstlaan, 1933. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

**Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk**

De modernistische woning: een totaalconcept

Interieur en exterieur zijn één

Het exterieur en het interieur van een interbellumwoning kunnen niet van elkaar losge- maakt worden. De gevel is een vertaling van de planopbouw en de interne organisatie en is – in tegenstelling tot bijvoor- beeld de gevel van de negen- tiende-eeuwse burgerwoning - geen plek voor uiterlijk vertoon. Ook de interieurafwerking en zelfs het meubilair zijn onder- deel van het totaalconcept.

De woning moet functioneel zijn

In de plattegrond is een duidelijke breuk te zien met de klassiekere woningen. Alles stond in het teken van de functionaliteit. De kamers moesten logisch met elkaar in

verband staan om een aange- name leefomgeving voor de bewoners te creëren.

De modernistische rijwoning is meestal opgericht volgens het principe van de bel-etage. Vanaf de jaren 1920 - 1930 deed de auto zijn intrede in de rijkere milieus. Daarom werd op het gelijkvloers voor het eerst een garage voorzien. Daarnaast was er ruimte voor een berging, een hal met trap en een inkom die al dan niet voorzien werd van een vestiaire of vestibule. Op de eerste verdieping bevond zich een woonkamer en een eetplaats met keuken. In deze twee ruimtes werd veel tijd doorgebracht en ze lagen daarom aan de voor- of achter-

gevel om veel licht binnen te trekken. Op de verdiepingen erboven waren de slaapkamers.

Natuurlijke materialen

In het modernistisch interieur lag de nadruk op licht, lucht, ruimte en comfortabele leef- omstandigheden. Dit had niet enkel invloed op de indeling van de woning, maar ook op het materiaalgebruik. Hout en tegels genoten de absolute voorkeur.

Er werd veelvuldig gebruik gemaakt van hout, bijvoorbeeld voor de vloeren, het binnen- schrijnwerk, ingemaakte kasten en de trapeleuning. Soms werden volledige wanden met houten multiplaten

bekleed. Naast gekende hout- soorten doen nieuwe, Congolese en andere exotische soorten als limba, kambala, sapeli, okoumé en moulmein hun intrede.

Ook tegels waren belangrijk, zowel voor de keuken als de badkamer. Voor de wanden zette een glanzende tegel de toon en voor de vloeren werd een matte uitgekozen. Er werd gekozen voor witte tot zachtgele tinten die het hygiënische aspect extra in de verf zette. De vraag naar tegels groeide, omwille van de esthetische mogelijkheden, de standaardisatie, de duur- zaamheid en het makkelijke onderhoud.

- 1 Eduard Van Steenberghe, ontwerp voor het interieur van de woning Schmook. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 Woonkamer van de architectenwoning Léon Stynen. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 3 Woonkamer van de architectenwoning Léon Stynen. © KMBA maandschrift VIII, maart 1937.
- 4 Eduard Van Steenberghe, ontwerp voor het interieur van de woning Schmook. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 5 Interieur van de woning Schmook ontworpen door Eduard Van Steenberghe, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 Eduard Van Steenberghe, tapijontwerp voor de woning Schmook. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

De modernistische woning: een totaalconcept

Van Tentoonstellingswijk tot moderne buitenwijk

Eenvoud in kleuren

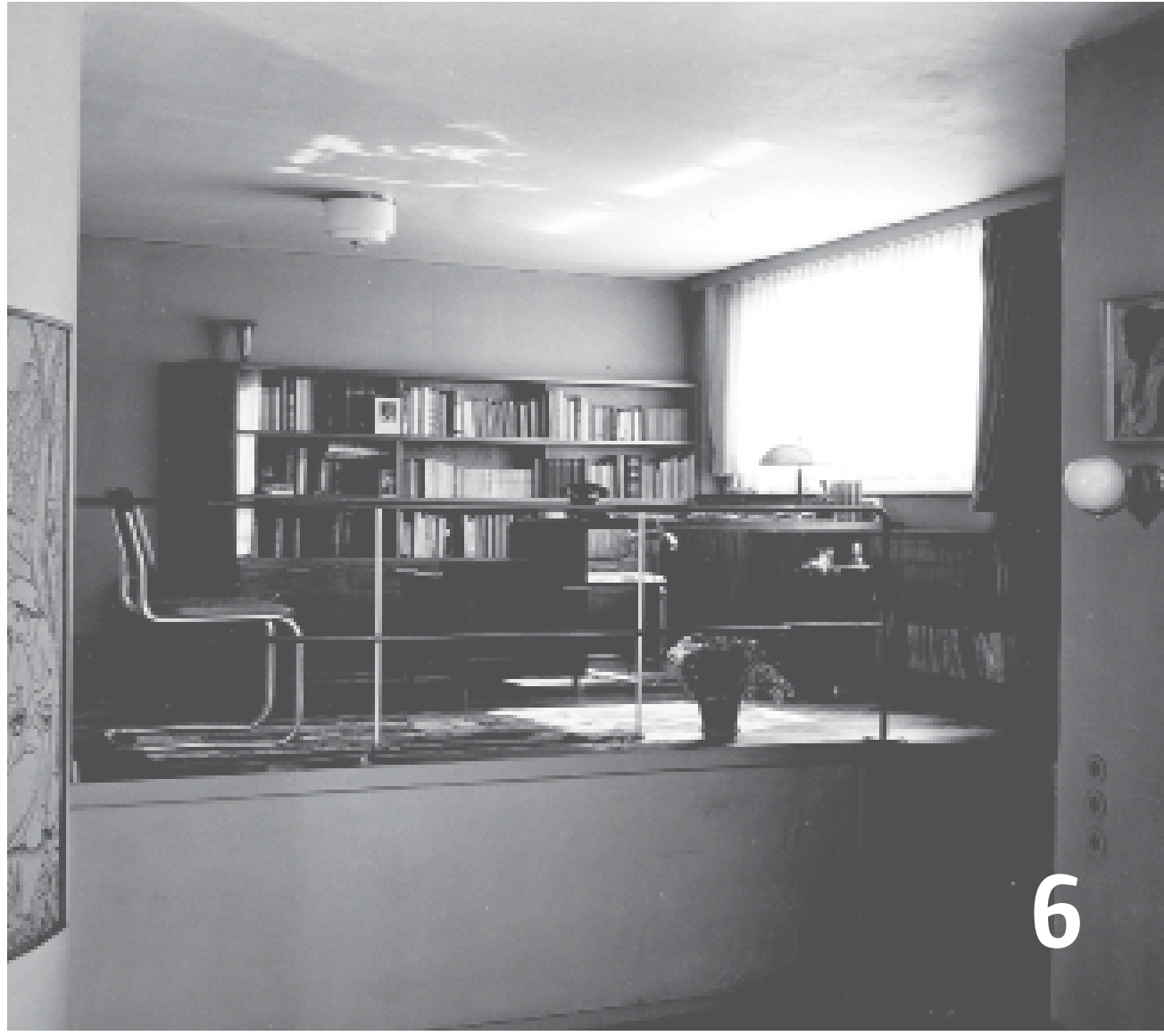
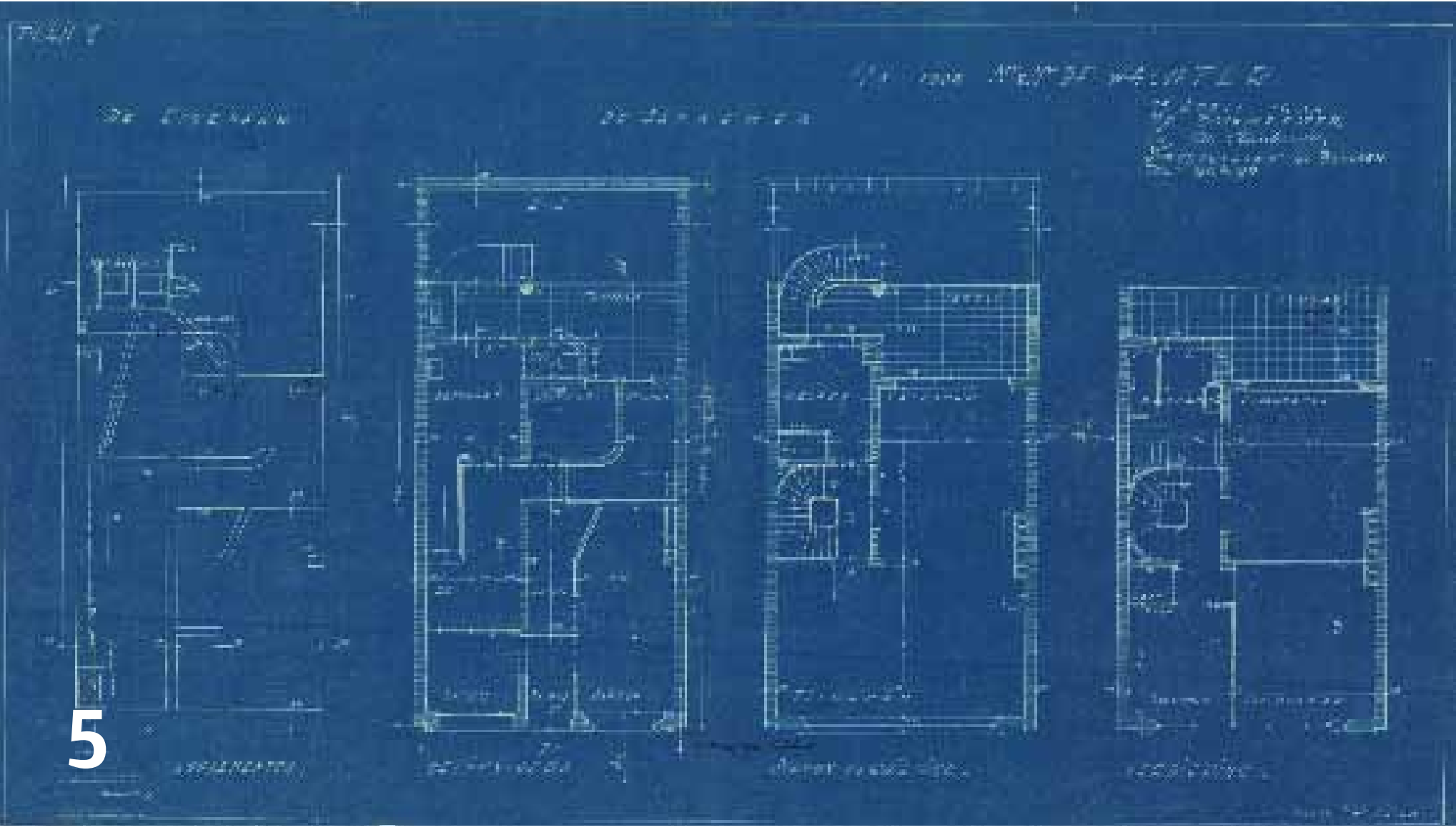
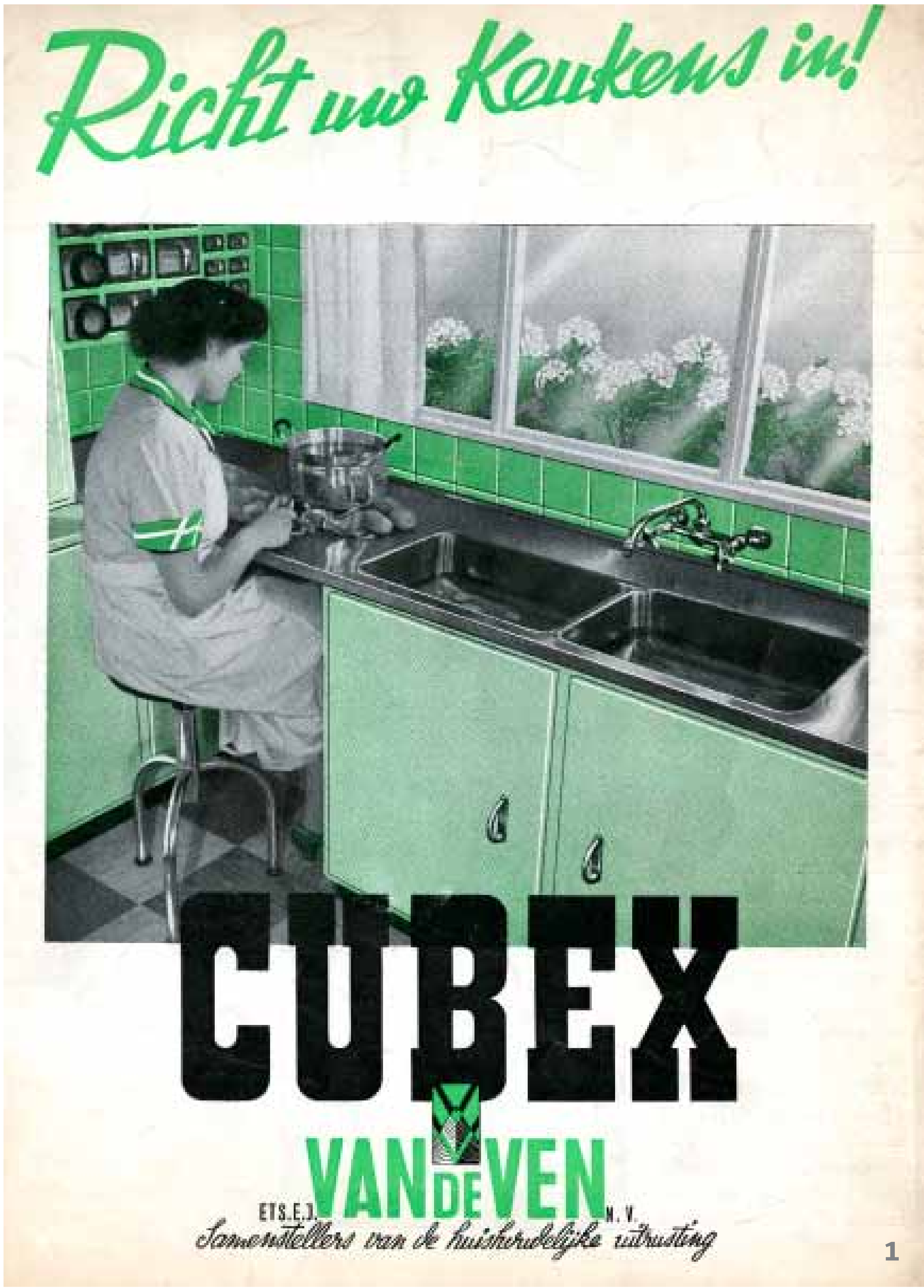
Hoewel men vandaag een monochroom beeld heeft van modernistische interieurs werd deze stijl gekenmerkt door een polychrome wandafwerking. Er werd gewerkt met kleurrijke olieverven, behangsels en structuurbepoezingsen. Het behangpapier kenmerkte zich op dat moment door intense en zeldzame kleuren. Nog opvallender was de terugkeer naar grote effen kleurvlakken, eenvoudige tekeningen en dynamische ritmeringen. Een ander belangrijk kleurelement was het glas-in-lood.

Vernieuwend design

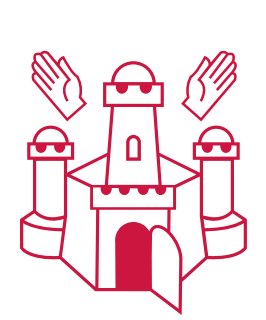
Een modernistisch interieur had zo’n vernieuwende stijl, dat de klassieke meubels er misplaatst in zouden staan. Daarom ontwierpen de architecten ook een nieuwe vormtaal voor het meubilair. Nagelvaste meubelen waarbij bijvoorbeeld een zitmeubel en bibliotheekkast werden gecombineerd, hoorden bij het concept van de moderne woning, waar licht, lucht en comfort centraal stonden. Voor losse meubelstukken ijverden modernisten naar zo licht mogelijke, maar stabiele meubels.

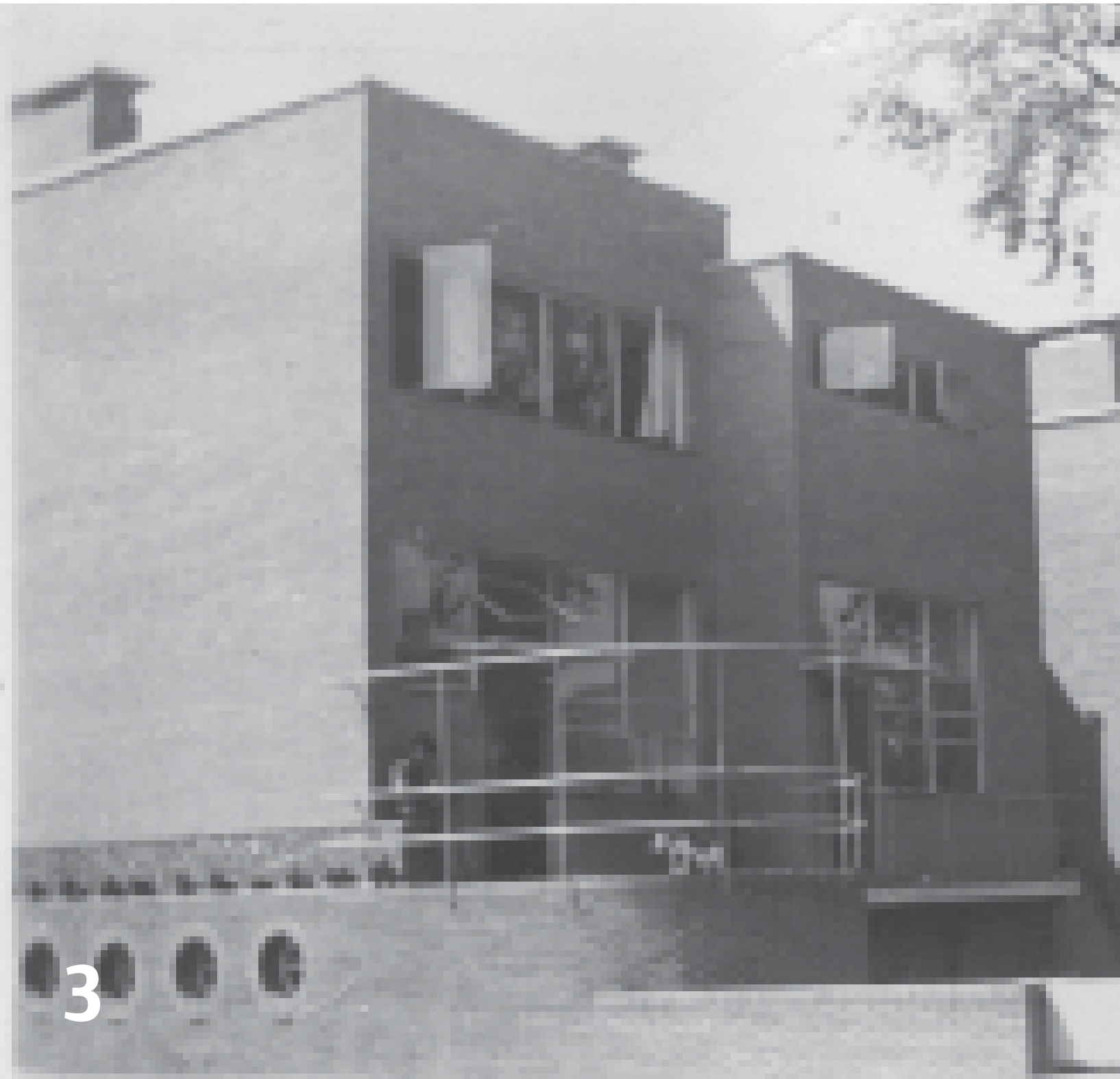
Ook de meubels moesten functionaliteit en hygiëne uitstralen. Hierdoor kregen ze een zakelijke uitstraling waarbij stoffen gespannen werden over metalen buizen en hout. Voor de metalen meubels werd gekozen uit internationale modellen vermits de productie van eigen ontwerpen te duur was. De houten meubels werden door de architect voor de cliënt ontworpen.

Stofferingen worden beschouwd als stofhaarden en het gebruik ervan wordt dan ook in vraag gesteld. De modernistische interieurs voelden voor sommigen echter te klinisch aan. Voor gordijnen en meubelbekleding werd vaak ‘Rayonne’ gebruikt, een nieuwe stof die op het einde van de jaren 1930 op de markt was gebracht. De modernisten prezen deze nieuwe stof aan omdat ze een specifieke weefwijze en kleur had. Ook tapijten moesten de woningen een huiselijk karakter geven. Er werd gekozen voor Indische kelims en nieuw ontworpen modernistische tapijten.

- 1 De cubexkeuken is de eerste modulaire keuken, in 1930 bedacht door architect Louis Herman De Koninck. Ze werd tot 1965 geproduceerd door de firma Van de Ven. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 Interieur van de woning Schmoock, ontworpen door Eduard Van Steenberghe, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Interieur van de woning Breugelmans, ontworpen door Eduard Van Steenberghe, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 De traphal in het huis van Ger Schmoock, ontworpen door Eduard Van Steenberghe, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Voorbeeld van een grondplan van een bel-etagewoning met op het gelijkvloers de garage, de woonvertrekken op de eerste en de slaapvertrekken op de tweede verdieping. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 Interieur van de woning Breugelmans, ontworpen door Eduard Van Steenberghe, 1936. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

- 1 Het terras vormt de verbinding tussen de woning en de tuin, 1934.
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Binnentuin van woningcomplex in de Volhardingstraat, opgetrokken rond een aantal bestaande bomen, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Woningcomplex in de Volhardingsraat, opgetrokken rond een gemeenschappelijke binnentuin. De foto toon ook hoe door de teruggetrokken bovenbouw een bloembak ontstaat die de idee van een voortuin suggereert, 1934.
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 De eenvoudige aanleg van de tuin met paden, haagjes en de bestaande bomen, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Woningcomplex in de Volhardingstraat in een voor het overige nog zo goed als onbebouwde wijk. De tuin geeft een idee van de geometrische tuinaanleg, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

De groene buitenkamer: de tuin

Van Tentoonstellings- wijk tot moderne buitenwijk

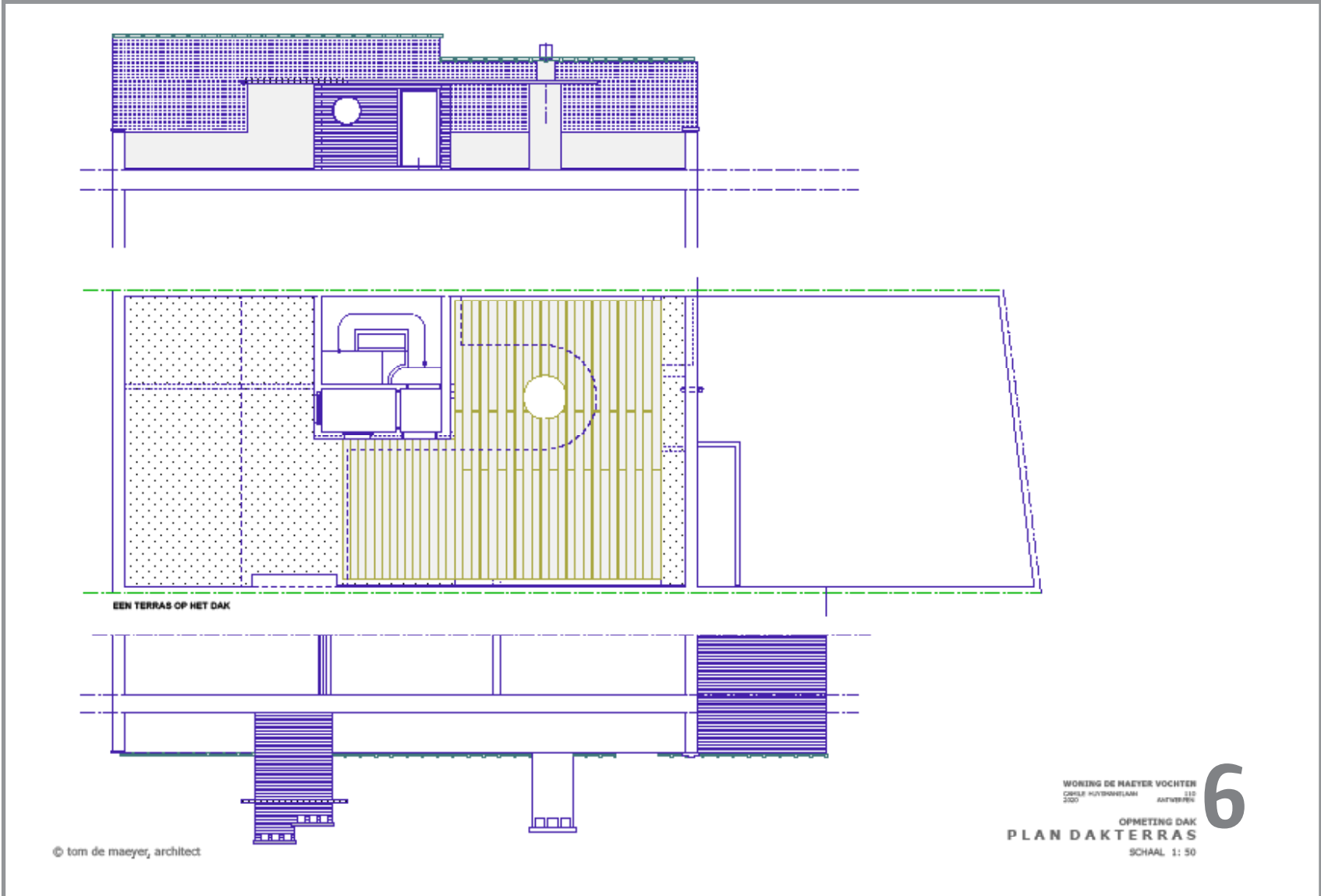
Buitenruimte wordt belangrijk
Om de typische modernistische doelstellingen van licht, lucht en ruimte te realiseren, voorzagen vrijwel alle architecten achteraan de woning een tuin of koer op het gelijkvloers en terrassen op de verdiepingen. De buitenruimte werd het verlengde van de woning en ademde dezelfde sfeer uit. Het was vooruitstrevend om de leefvertrekken rechtstreeks uit te geven op de tuin, met het terras als tussenzone.

Net zoals bij de woning werd het ‘Nieuwe Bouwen’ toegepast op de tuinaanleg waarbij sport, gezondheid en ontspanning centraal staan. De moderne tuin werd eenvoudig opgevat, met onderhoudsvriendelijke planten, een strenge ordening en geometrische patronen. De modernistische architecten Braem, Van Steenberghe en Stynen lieten tuinontwerpen achter. Ze werkten ook samen met tuinarchitecten zoals René Latine.

Complex Van Steenberghe toont nieuwe tuinvisie
Vandaag zijn er weinig sporen vindbaar van de originele tuinontwerpen. Van het complex Van Steenberghe hebben we wel enige informatie over de tuinaanleg. Deze tuin werd ontworpen als gemeenschappelijke groenzone bij de zes woningen. Wijkbewoners gingen het binnengebied echter al snel gebruiken als binnenweg tussen de Serigierstraat en de toenmalige Kolonielaan. Van Steenberghe maakte daarop een natuurlijke omheining van struiken rondom de gemeenschappelijke tuin en vroeg in 1933 ook toelating om afsluipootjes te plaatsen. Ook het idee van de gemeenschappelijk tuin transformeerde snel, waarbij de bewoners lage hagen plaatsten om zo hun eigen stadstuin af te bakenen.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

- 1 Woning Groseman. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 Voortuinstrook in de Volhardingstraat, 1934. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Appartementengebouw met atelierwoning ‘Panzer’ naar ontwerp van Huib Hoste. De architect voorziet via talrijke terrasjes en een groot dakterras in buitenruimte voor de bewoners. De bloembakken met groen wijzen op aandacht voor de natuur. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Woning Groseman aan de Kolonielaan (Camille Huysmanslaan) met bewaard dakterras. De materialen zijn niet meer oorspronkelijk. © Tom De Maeyer
- 5 Woning Stynen met groot terras aansluitend op de woonvertrekken. De voortuinstrook brengt groen in het straatbeeld. © KMBA maandschrift VIII, maart 1937
- 6 Woning Groseman aan de Kolonielaan (Camille Huysmanslaan) met bewaard dakterras. De materialen zijn niet meer oorspronkelijk. Plan van het dakterras. © Tom De Maeyer

De groene buitenkamer: het dakterras en de voortuin

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Dakterras

Soms werd ook een dakterras voorzien. Modernisten pleitten voor een woning met een plat dak en een daktuin of zonneterras dat voor de privacy kon afgesloten worden door gordijnen. Het lichaam blootstellen aan de zon op het dak van de woning werd beschouwd als het ultieme gevoel van vrijheid. Deze open ruimte werd vaak ook gebruikt om aan lichaamsbeweging te doen. De terrassen werden vaak afgewerkt met een solarbekleding. Dit is een licht betonmengsel waarin naden getrokken werden waardoor deze het uitzicht krijgen van betontegels. Door ons regenachtig klimaat werden ze achteraf vaak verbouwd tot een extra verdieping.

Voortuinen

Voortuinen kwamen in de wijk voornamelijk voor aan de Jan Van Rijswijcklaan en bij de gezinswoningen van de jaren 1950. Op dat moment werd een voortuin belangrijker dan een daktuin. Het is slechts in uitzonderlijke gevallen dat de modernisten ook een voortuin in hun ontwerp opnamen. Architect Stynen integreerde deze in de eigen woning, net als de woning Vingerhoets (1935) van architect Rob Van der Aa. In het complex van Van Steenberghe in de Volhardingstraat was de voortuin suggestief. Door de bovenverdieping terug te trekken ontstond een bloembak die de scheiding tussen privé en openbaar markeert. Ook bij huis Panzer, een ontwerp van Huib Hose, wijzen de terrassen en bloembakken op aandacht voor de natuur.

Kunst als verlengde van het interieur en exterieur

Van Tentoonstellingswijk tot moderne buitenwijk

Wie aan modernisme denkt, zal meteen strakke geometrische lijnen voor ogen hebben, vernieuwende materialen en technieken en vooral een vormelijke eenvoud. Hier en daar is er ook een kunstzinnig accent terug te vinden in de gevel of in het interieur.

Kunst aan de voorgevel
Neem een kijkje in de **Van Varickstraat 4**. Wanneer architect Eduard Van Steenberghe daar in 1941 een woning ontwierp voor Eugène de Bock, voorzag hij in een blind zijgevelvlak een sokkeltje voor een sobere stenen figuur. Adriaan Martens zorgde voor de uitwerking van de figuur. Het stelt Nele voor, de echtgenote van Tijn Uilenspiegel.

Ook aan de voorgevel van de woning van Marcel Schampheleire in de **Camille Huysmanslaan 93** voorzag Van Steenberghe een beeldje. Het is zelfs terug te vinden in de bouwaanvraag uit 1951.

Kunst in het interieur
Omstreeks 1937 realiseerde schilder René Guiette een muurschildering in de hal van het

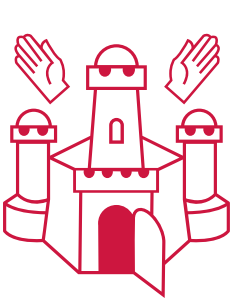
gelijkvloerse niveau van de woning van architect Léon Stynen. Guiette koos voor een abstract vrouwenlichaam. De kleuren waren sober met een overheersende grijze kleur, gecombineerd met blauw en wit.

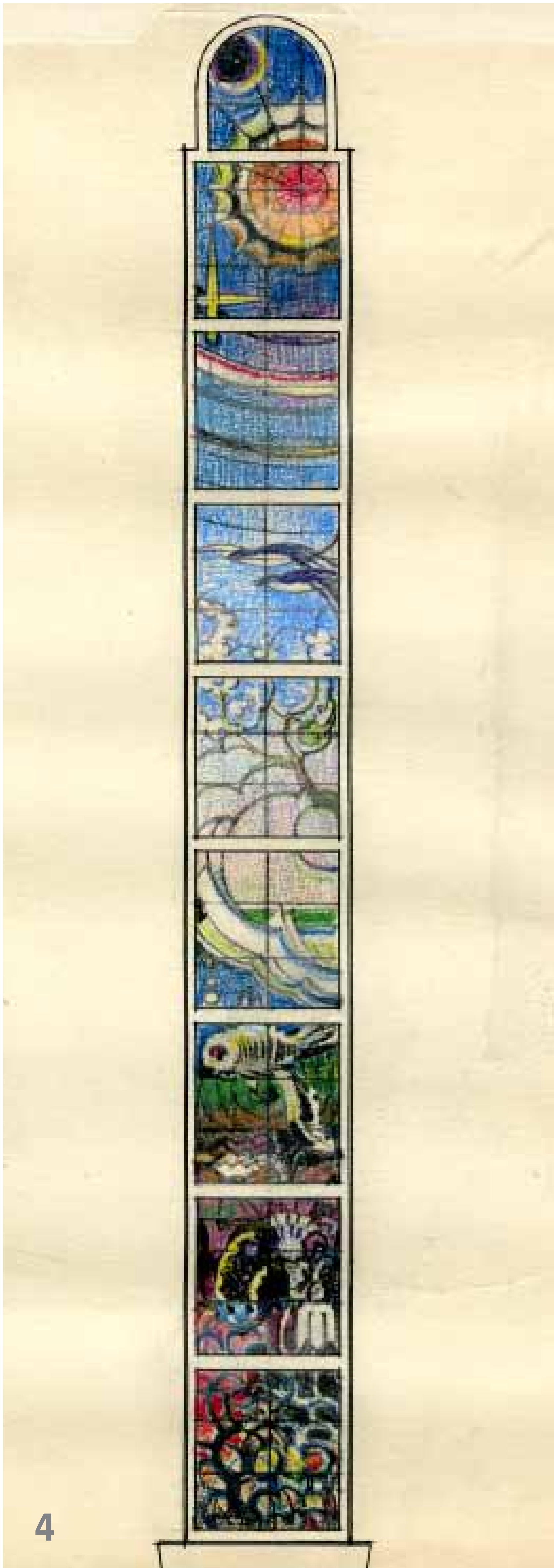
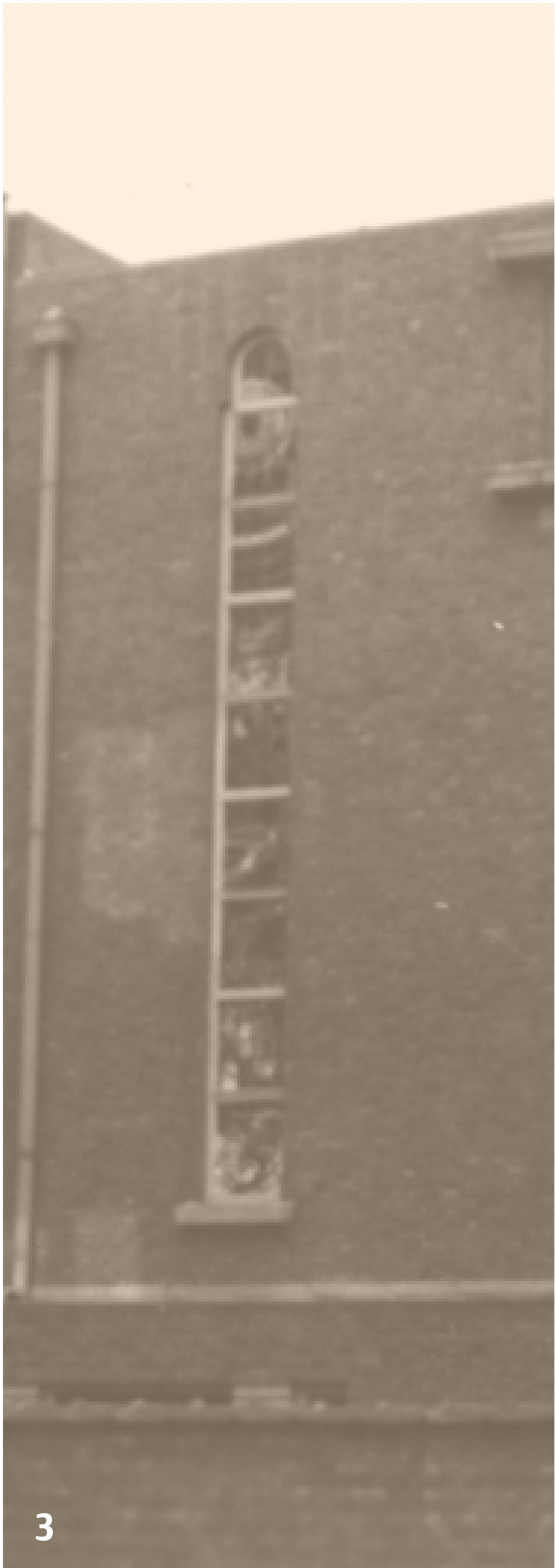
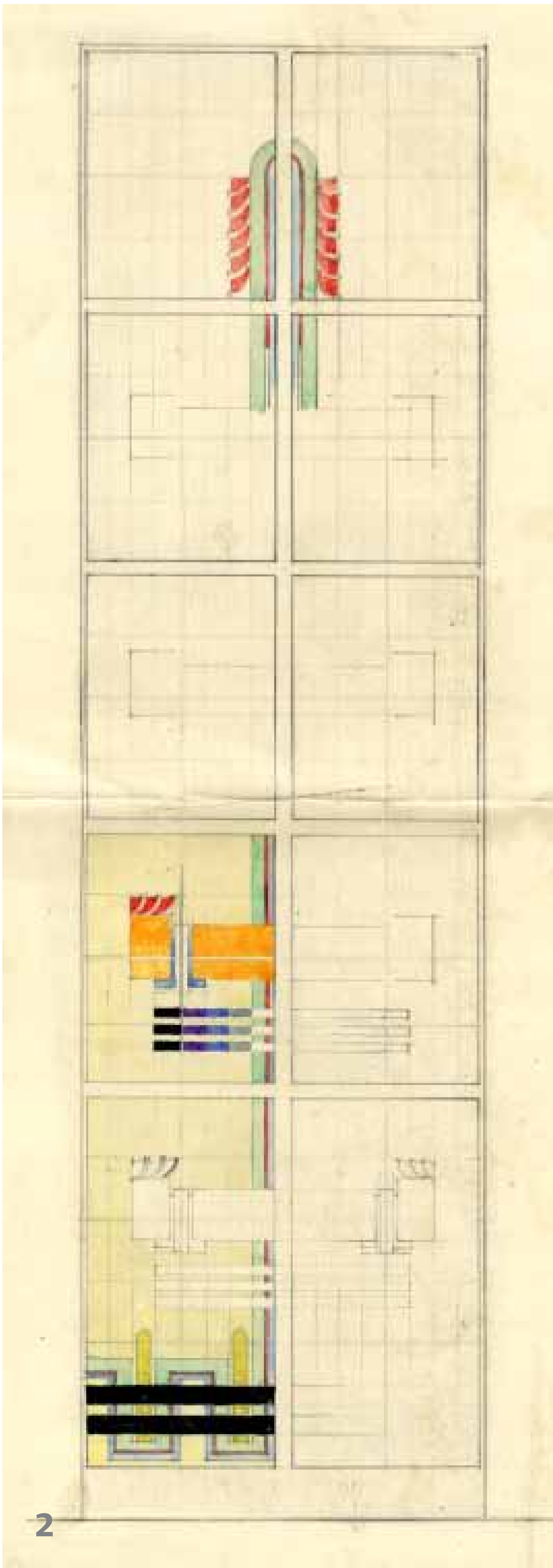
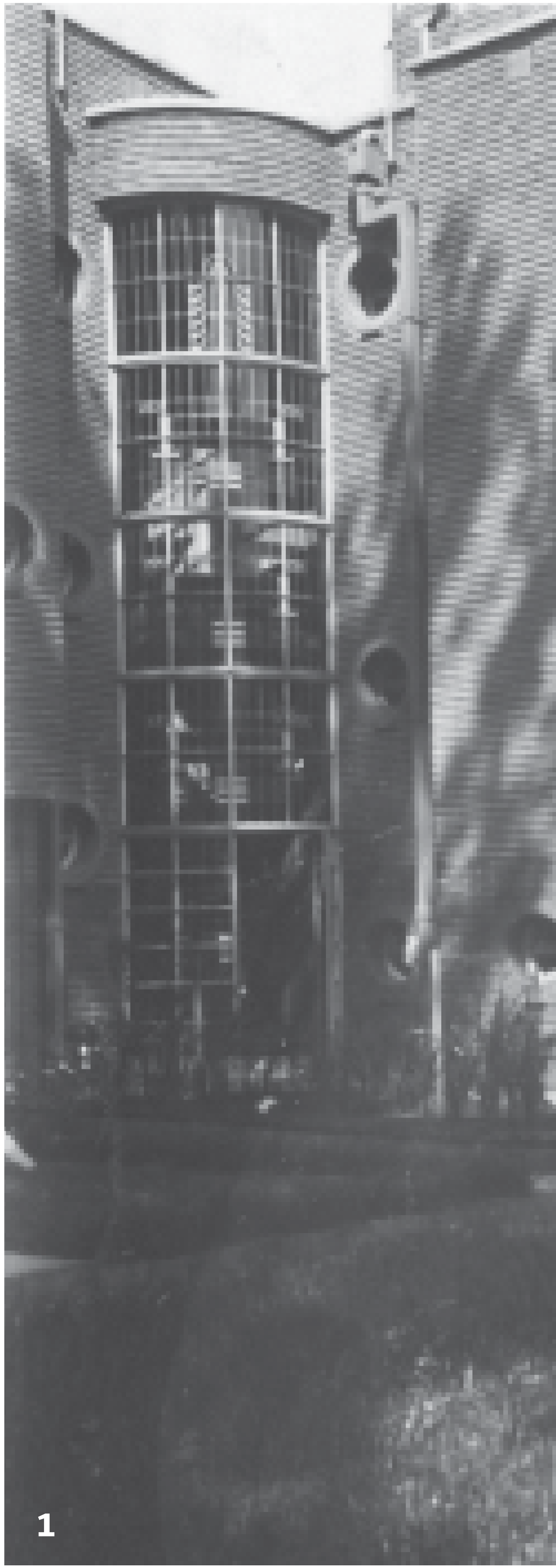
In 1996 werd wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de exacte kleuren en de techniek die gebruikt werd. Voor de tinten blauw, wit en bruin werden de Natural Colour System codes (NCS) achterhaald. Als techniek gebruikte Guiette het tampoeneren. Deze werd gebruikt om een zijdegans te verkrijgen in de afwerklaag. Er werd ook ontdekt dat er op de muur een bruinkleurig grondpapier werd aangebracht. Hierop werd het kunstwerk in meerdere lagen geschilderd. Dit doorgedreven kleurenonderzoek maakt het mogelijk om bij restauratie de juiste tinten en de oorspronkelijke techniek te gebruiken.

Kunst op straat
Ook in de publieke ruimte zijn er verschillende kunstwerken terug te vinden in de Tentoonstellingswijk. Wie ze bestelde? Waarom ze op die plaats staan? Hierover is weinig bekend.

- 1 Al van bij de bouwaanvraag voorzag Van Steenberghe een beeld op de gevel van Huis Schampheleire, 1950. © FelixArchief stadsarchief Antwerpen
- 2 Schildering van René Guiette in de hal van architectenwoning Léon Stynen. © Stefan Dewickere
- 3 Huis Schampheleire aan de Camille Huysmanslaan uitgevoerd met een gevelbeeld, 1951. © FelixArchief stadsarchief Antwerpen
- 4 Monument voor de gesneuvelde politiebedienden Pol de Monstraat, 1952 naar een ontwerp van Willy Kreitz © Elke Van Severen
- 5 Tegen een blind gevelvlak van een woning in de Van Varickstraat voorziet Van Steenberghe een sokkel voor een beeld, 1950. © FelixArchief stadsarchief Antwerpen

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Modernisme en glas-in-lood ramen geven licht een glansrol

Vandaag zien we glas-in-lood-beglazing vooral als een kenmerk van art deco of arts and craft. Toch speelt glas-in-lood ook een glansrol in het modernisme. Architecten zoals Huib Hoste en Eduard Van Steenberghe maakten veelvuldig gebruik van deze kunstvorm. Van Steenberghe ontwierp tussen 1922 en 1940 een veertigtal glas-in-lood-ontwerpen. Voor de architect droegen deze ramen bij tot creatie van eenheid tussen ruimte, licht en kleur. Ze waren een onderdeel van het totaalconcept voor een woning.

Van Steenberghe speelt met licht en kleur
In het **woningcomplex** met vier woningen dat Van Steenberghe in de **Volhardingstraat** ontwierp (1932), paste hij glas-in-loodramen toe. In twee van de vier woningen nam het glasraam de volledige hoogte van de trappenhal in beslag, waardoor de verticaliteit van de woning extra benadrukt werd. De geometrische voorstelling bouwde hij op door hetzelfde motief te herhalen: drie boven elkaar geplaatste smalle banden, die verwerkt werden in een raster van rechthoeken.

Het geheel werd uitgewerkt in verschillende kleuren en glassoorten. Het glasraam werd hier een manier om op unieke wijze licht en kleur in de woning te brengen.
Naast deze aandachtstrekker werd ook in de badkamerdeur van een aantal woningen een compact glas-in-lood raam voorzien. Er werd gekozen voor een gemengd kleurenpalet van warme tonen als rood, oranje, geel en bruin die gecombineerd werden met ongekleurd, groen, paars en blauw glas.

Voor de **woning van Eugène de Bock** (1941) in de Van Varickstraat ontwierp Van Steenberghe in de hal een figuratief glasraam dat ook over twee verdiepingen loopt. Het stelt de doorsnede van het universum voor met bovenaan de zon en de sterren, daaronder de lucht met vogels, nog lager de bomen en planten en onderaan de zee met vissen, waterplanten en diepzee-creatures.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

De tand des tijds doorstaan

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

De modelwoningen zijn steeds bewoond geweest en lijden doorheen de jaren aan slijtage. Verbouwingen en renovaties hebben daardoor in bepaalde woningen grote wijzigingen aangebracht en in andere bleef men meer trouw aan het originele plan.

Impact op de buitengevels
De duurzaamheidsrichtlijnen van de jaren dertig verschillen sterk met de richtlijnen van vandaag. Enkel glas werd dubbel tot driedubbelglas. Staal werd duur en aluminium de nieuwe norm. Naast aanpassingen van het bouwvolume bepaalde nieuw schrijnwerk van de buitengevel dan ook de grootste wijzingen. Bij vervanging verdween vaak

het originele hang- en sluitwerk en werd de oorspronkelijke indeling en slankheid van de profielen niet overgenomen. Dit maakt dat woningen veel van hun originele waarde verloren hebben.

In het wooncomplex van architect Eduard Van Steenberghe in de Volhardingstraat werd het buitenschrijnwerk vervangen. De bewoners zijn trots op het uitzicht van hun architecturale woonst en kozen er in 2014 voor om het aluminium buitenschrijnwerk te vervangen door stalen ramen en deuren naar het origineel model en met de originele kleurstelling. Zo werd het totaalbeeld van de gevel terug in ere hersteld.

Interieureisen in de jaren ‘30 versus vandaag
Het interieur was onderhevig aan wijzigende modes en comforteisen. Originele badkamers en keukens zijn hierdoor vaak verdwenen. Wanneer kamers een andere functie kregen, werden vaak wanden of binnendeuren toegevoegd waardoor het oorspronkelijke ruimteconcept verdween. Oorspronkelijke afwerkingslagen werden overschilderd of behangsels verwijderd.

Comité Tentoonstellingswijk vzw
Enkel wanneer een woning erkend is als beschermd monument, kan er een compensatie voor de meerkost worden aangevraagd. Het behoud of

herstel van originele elementen vraagt dan ook engagement en bewustzijn van de bewoners. Het ‘Comité Tentoonstellingswijk vzw’ speelt hierin een belangrijke rol. Het streeft naar een verfraaiing van de wijk, het behoud en de uitbreiding van groen, het behoud van het residentieel karakter, het bestrijden van de verkeersoverlast en het verhogen van de veiligheid, maar ook naar het behoud van het architecturaal erfgoed. Bent u een buurtbewoner en wil u meer te weten komen over het Comité? Aarzel dan niet om contact met hen op te nemen: Comité Tentoonstellingswijk, Volhardingstraat 72, comite@tentoonstellingswijk.org.

- 1 Zij- en achtergevel van woning Ger Schmook voor de restauratie, 2007. © stad Antwerpen dienst monumentenzorg
- 2 Voorgevels wooncomplex Van Steenberghe voor de restauratie, 2007. © stad Antwerpen dienst monumentenzorg
- 3 Zij- en achtergevel van woning Ger Schmook na de restauratie, 2016. © Stefan Dewickere
- 4 Voorgevels wooncomplex Van Steenberghe na de restauratie, 2016. © Stefan Dewickere

Colofon: Met dank aan dienst Monumentenzorg stad Antwerpen, Jo Braeken en Elise Hooft van het agentschap Onroerend Erfgoed, Dirk Laureys Architectuurarchief Provincie Antwerpen, Elke Van Severen en Steven Van den Borne van GUMA nv, Serge Migom provincie Antwerpen, Chris Cleiren, Carla Vercammen en An Vermoesen van het wijkcomité, Marieke Jaenen Universiteit Antwerpen, Tom De Maeyer, Stefan Dewickere en FelixArchief Antwerpen.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

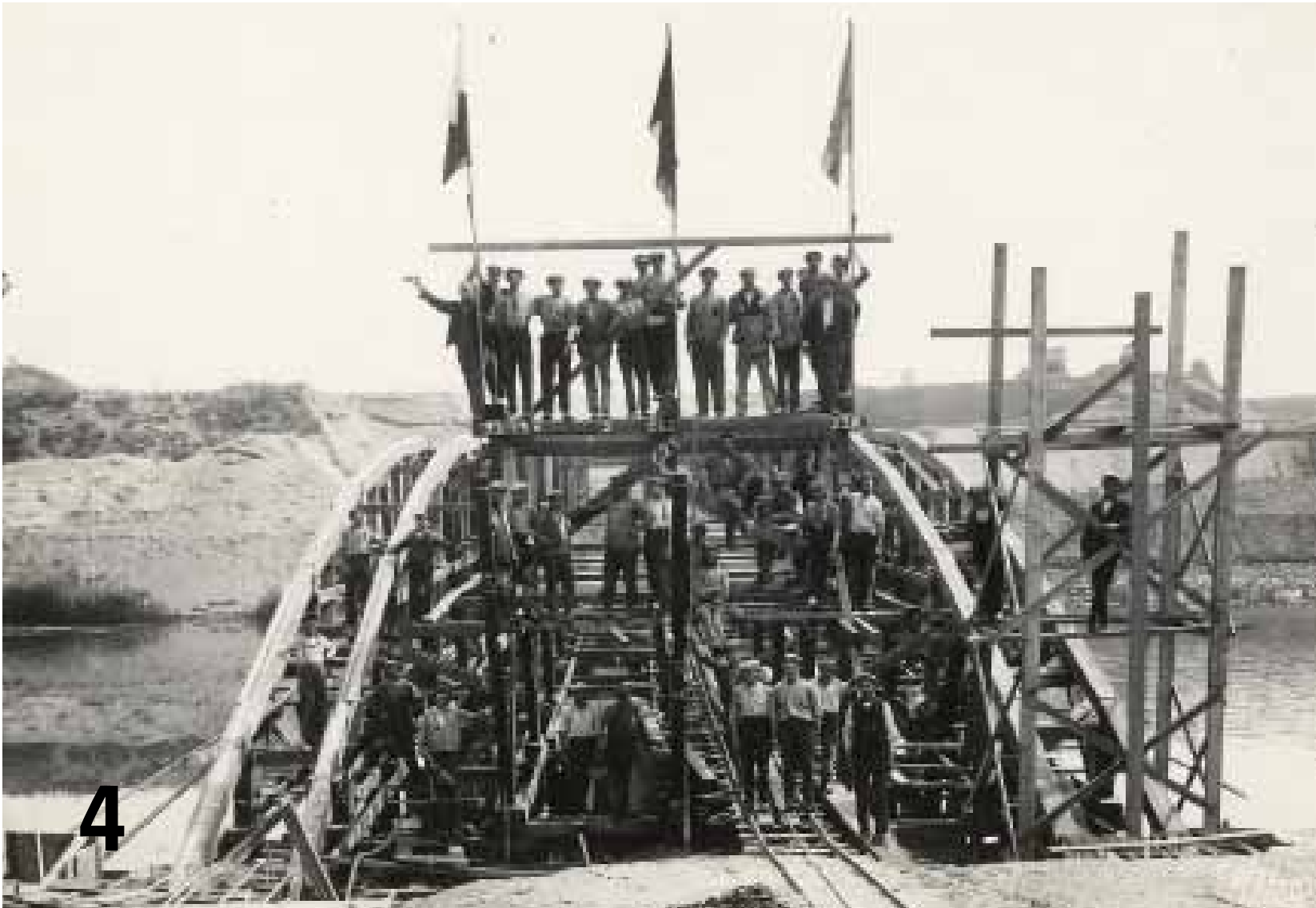
Mastvestbrug, getuige van de Wereldexpo in 1930

Van Tentoonstellings-wijk tot moderne buitenwijk

Van de architectuur van de Wereldtentoonstelling van 1930 is er slechts weinig over gebleven. Daarom is de restauratie van de Mastvestbruggen in 2009 zo belangrijk. Deze twee identieke bruggen waren in 1928 ontworpen door stadsbouwmeester Emiel van Averbek. Ze werden naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling aangelegd over een ravelijngracht van de Brialmontomwalling die in de aanleg van de expositie werd opgenomen. De bruggen dienden om het paviljoen van Groot-Brittannië toegankelijk te maken. Na de Wereldtentoonstelling bleven zowel de groene plek als de bruggen behouden.

Constructie van de Mastvestbruggen
De Mastvestbruggen werden uitgevoerd in gewapend beton. De toegangspoort werd opgebouwd in baksteen en bovenop de pijlers pronkten lantaarns. De bruggen werden afgesloten door een decoratief uitgewerkte balustrade. De verfijnde vormgeving en detailering werden ontleend aan de art-decostijl en het modernisme. Ook de bijzondere lichtarmatuur zijn een knipoog naar de tijd van de Wereldtentoonstelling. De bruggen sluiten stilistisch aan bij de tentoonstellingspaviljoenen en verlichting speelde een belangrijke rol in het gehele spektakel.

Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werden de bruggen door een bombardement beschadigd. Ze werden tot de restauratie in 2009 niet heropgebouwd. Tegelijkertijd met het herstel van de bruggen werd ook de vestiggracht opnieuw uitgegraven waardoor er terug water onder de bruggen staat.

- 1 De aanleg van de verbingsbruggen over de Kielse Vest wordt voorafgegaan door grondwerken, 1929. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Aanleg van een brug over de Kielse Vest. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Aanleg van een brug over de Kielse Vest. De werkmannen poseren op de houten constructie. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Aanleg van een brug over de Kielse Vest. De werkmannen poseren voor de houten constructie. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Bezoekers van de Wereldtentoonstelling met de brug over de Kielse Vest en enkele paviljoenen op de achtergrond, 1930. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 6 De brug met lichtarmaturen voor de restauratie, 2007. © stad Antwerpen dienst monumentenzorg
- 7 De brug met aangepaste lichtarmaturen na de restauratie, 2016. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 8 Het paviljoen van Groot-Brittannië en de brug worden verder afgewerkt, 1929-1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 9 De brug na de restauratie, 2016. © stad Antwerpen dienst monumentenzorg

- 1 Volwassen bomen tussen de nieuwe huizen in de wijk. © Architectuurarchief Provincie Antwerpen
- 2 De gronden van de wereldtentoonstelling na de afbraak. Links de Kristus Koningkerk rechts het paviljoen van Sunlight, 1932. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3/4 De paviljoenen van de wereldtentoonstelling staan in een groene omgeving. Er zijn nog heel wat hoogstammige bomen en bloemperken, grasvelden en fonteinenvullen de lege plekken tussen de paviljoenen, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Volwassen bomen tussen de nieuwe huizen in de wijk, 1938.
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 De gronden van de wereldtentoonstelling na de afbraak, 1932.
© FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Groene oase als rode draad

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenvijk

Voor de Wereldtentoonstelling van 1930 bestond het gebied uit landbouwgrond, weilanden en bossen. Dat het een groene uitstraling moest blijven behouden, werd een rode draad doorheen de plannen van de Expo en de opbouw van de woonwijken nadien.

Het perfecte terrein voor een expo
Met zijn licht glooiende gronden, de rijke en gevarieerde beplanting en zijn waterspiegels was dit de uitgelezen plek om een wereldtentoonstelling te organiseren. Hoofdarchitect Jos Smolderen trachtte het aanwezige groen zo veel mogelijk in zijn aanlegplan te integreren. Geen eenvoudige taak, want er waren verschillende verzoeken om de bestaande dreven, bomen en houtgewas neer te halen om meer paviljoenen te kunnen optrekken. Uiteindelijk zijn er talrijke bomen gesneuveld, maar toch stonden de paviljoenen in een groene omgeving.

Residentiële, groene modelwijk
Groen was ook een belangrijk onderwerp bij de realisatie van de nieuwe woonwijk. Het stadsbestuur wenste met de Tentoonstellingwijk een residentieel stadsdeel te creëren, in harmonische aansluiting met de omliggende reeds bebouwde wijken rond het Nachtegalenpark, het Koning Albertpark en de Jan Van Rijswijcklaan. Het stadsbestuur stelde een verkaveling in brede percelen voorop en formuleerde een aantal maatregelen die het uitzicht, het materiaalgebruik, de bebouwde oppervlakte en de inrichting van de gebouwen bepaalden.

De urbanisatie van de wijk voldeed echter niet aan de verwachtingen en om meer kandidaat kopers te bereiken verdeelde de stad het terrein in smalle, diepe percelen waardoor een klassieke lintbebouwing ontstond. Met de bestaande beplanting werd weinig rekening gehouden en de idee van een bebouwing te midden van groen ging volledig verloren. Er sneuvelden veel bomen. Tegelijkertijd werden er ook nieuwe bomen geplant van verschillende origines. Deze inplanting stond recht tegenover de originele modernistische plannen, waarbij een zuivere groepering werd nagestreefd.

Voortuinen en een groots park

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Voortuinen

Vandaag dragen de voortuinen bij aan een groener karakter van de wijk. Ze komen vooral voor bij de woningen uit de jaren 1920 en bij de naoorlogse panden van de jaren 1950 en 1960. Ook tijdens het interbellum werden hier en daar woningen opgetrokken die iets meer achterin lagen, zodat er in de toekomst een groen perkje kon worden aangelegd. Woningen die op de hoek van de straat liggen of grotere gebouwen die half open zijn gebouwd, geven dan weer een doorkijk naar de tuinen van het binnengebied.

Best bewaarde geheim van de stad: Mastvestpark

Wie het Ringfietspad volgt, vangt een glimp op van een groene plek met vijver en prachtige bruggen. Niet alleen zijn de Mastvestbruggen en het park het belangrijkste bewaarde groenelement uit de oorspronkelijke plannen. Ze verwijzen ook nog steeds naar de Brialmontvesting en de ravelijngracht. Het winkelhaakvormig tracé verwijst nog naar deze functie. De gracht met taluds vormt een vrij uniek restant van een fortificatie, typerend voor de laat negentiende-eeuwse visie op vestingbouw en krijgskunde. Tijdens de Wereldtentoonstelling werd ervoor geopteerd om de lunet in het tentoonstellingspark op te nemen om ze later als groene zone te integreren in de nieuwe woonwijk.

- 1 Luchtfoto van de wereldtentoonstelling. Het vestingwater is geïntegreerd in de tentoonstellingsaanleg, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 De idee van bebouwing temidden van een groene omgeving maakt plaats voor rijwoningen, 1938. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Het paviljoen van Groot Brittannië aan de overkant van de vestinggracht, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 Voortuinstroken vormen een belangrijk groenelement in de wijk, 1950. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Vandaag is de Mastvest het belangrijkste groenelement in de wijk. © Stefan Dewickere
- 6 De Kielsevest, onderdeel van de Brialmontomwalling wordt geïntegreerd in de wereldtentoonstelling. Men is bezig met de bouw van een brug over het vestingwater, 1929. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

Modernisme, hoe herken ik dat?

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

- 1 Er werden verschillende elementen van de pakketboten overgenomen zoals metalen relingen en patrijspoortramen. Stynen was vertrouwd met pakketboten, want tijdens het interbellum richtte hij drie boten in: de Prins Boudewijn in 1934, de Bouduoinville en de Prins Philippe in 1938. Hij liet zich hierdoor inspireren voor zijn eigen woning. © KMBA maandschrift VIII, maart 1937
- 2 Twee woningen in dezelfde periode gebouwd in de Camille Huysmanslaan, links een traditionele en rechts een moderne woning, 1930. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Architect Rik Heinz Jacobs koos voor een dudokvoeg voor woning Van Goethem in de Volhardingstraat, 2015 © Stad Antwerpen
- 4 Woning Van de Wiel waarbij architect Van der Aa de gevel afwerkt in witte natuursteen, 2015 © Stad Antwerpen
- 5 Sommige architecten gebruikten in plaats van baksteen witte natuursteen. Hiermee wilden ze het egale effect van bepleistering –die volgens de bouwschriften voor de Tentoonstellingswijk verboden was- oproepen. Gevelontwerp waarbij Van der Aa voor woning Van de Wiel in de Volhardingstraat kiest voor een gevelafwerking in witte hardsteen, 2015. © Stad Antwerpen

De architectuur van de Tentoonstellingswijk wordt omschreven als ‘modernistisch’. Maar wat is dat modernisme? Wat zijn de kenmerken? Vaak wordt bij modernisme meteen gedacht aan strakke witte bepleisterde gebouwen, met lange horizontale ramen en een dakterras. Een enkeling weet misschien ook dat de meeste van de woningen op een fundament van palen (piloti) staan.

Een Antwerpse variant van het modernisme

In de Tentoonstellingswijk staan uiterst moderne woningen die in het interbellum gebouwd werden, maar strikt genomen komen deze niet overeen met de uiterlijke kenmerken van het modernisme, zoals hierboven beschreven. Hoe komt dit? Ten eerste waren er strenge bouwvoorschriften. Bepleistering was toen bijvoorbeeld verboden. Ten tweede heeft het ook te maken met de mentaliteit van de architecten die het

uitzicht van de wijk bepaalden. Van de jaren ‘30 tot ‘40 waren er drie grote architecturale strekkingen: een kleine groep modernisten, een grote groep traditionalisten en een derde groep die een tussenpositie innam. De laatste groep geloofde dat een moderne architectuur kon gerealiseerd worden in een traditioneel materiaal als baksteen. Het waren vooral deze architecten die hun stempel op de wijk drukten.

Invloed uit het buitenland

De architecten werden sterk beïnvloed door de Nederlandse kubisten als Willem Marinus Dudok. Van Le Corbusier werden vooral secundaire vormelementen overgenomen. Vele daarvan verwezen naar de pakketboten. De scheepsbouw werd door de modernisten enorm gewaardeerd omwille van haar precisie, de gemechaniseerde fabrieksconstructie en de moderne lichtgewichtmaterialen die erin werden toegepast.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

Modernisme, hoe herken ik dat?

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Belg kan baksteen niet loslaten
Het gebruik van de juiste materialen is een cruciaal kenmerk van het modernisme. In het interbellum kwam staal en beton op om te gebruiken in de woningbouw. De avant-gardearchitecten waren tegen het gebruik van baksteen, omdat het een ouderwetse constructiewijze was, die onvoldoende weerstand bood tegen regendoorslag en warmtegeleiding en niet kleurvast was.

De Antwerpse architecten hadden dan weer weinig vertrouwen in staal en beton. Ze waren niet vertrouwd met de baksteen als traditioneel bouw materiaal. Bovendien was een betonskelet erg duur en er waren opnieuw de bouwreglementen die bakstenen muren voorschreven. Er waren ook veel nieuwe baksteensoorten met specifieke kleuren, waardoor ze hun creativiteit ermee konden uiten.

Het resultaat is dat er een mengvorm ontstond, waarbij

beton voor de dragende delen en bakstenen voor de opvulling en bekleding werd gebruikt. Het gebruik van baksteen hield ook verband met eerlijkheid van de bouwtechniek. Architecten wilden laten zien hoe hun gebouwen geconstrueerd zijn. De herwaardering van de streek-eigen baksteenarchitectuur binnen de moderne functionele vormgeving is het meest typische aspect van de Antwerpse interbellumarchitectuur.

Kenmerken van het Antwerps modernisme
Verder vertrokken de meeste architecten gewoonlijk vanuit eenzelfde basismodel. De gebouwen hebben een met natuurstenen platen beklede sokkel en een bakstenen bovenbouw, soms met een licht uitkragende of erkervormige uitbouw op de verdiepingen. Platte daken zijn de regel. Karakteristiek zijn het gebruik van een uitgebreid gamma raamopeningen zoals bandramen, verticale lichtsleuven en patrijspoorten.

- 1 Architect Van der Aa liet zich voor woning Vingerhoets inspireren door de Nederlandse architect Willem Marinus Dudok, Frank Lloyd Wright en de Prairie-school en won met dit ontwerp de prestigieuze Prijs van de Ven, 2015. © Stad Antwerpen
- 2 Ook bij woning Brocké-Lanny in de Camille Huysmanslaan laat Stynen zich inspireren door pakketboten. Het metselwerk voert hij uit in klezorenverband met Dudokvoeg. Hierbij zijn de lintvoegen sterk verdiept en ze zijn glad en strak, deze voegen hebben een sterke schaduwwerking, 2015. © Stad Antwerpen
- 3 Het meest opvallend aan deze woning is de inkomtravee. Deze is uitgewerkt als een gevelhoog verticaal register dat bestaat uit een inkomportaal onder een gelede glaspartij dat doorloopt in een opengewerkte bekroning, 2015. © Stad Antwerpen
- 4 Ook in de jaren 1930 was er al interesse voor de modernistische architectuur in de Tentoonstellingswijk. Dit architectuurtijdschrift wijdde er een nummer aan.
© Bâtir. Revue mensuelle illustrée d'architecture, d'art et de décoration, nr. 44, 1936.
- 5 Er kwam lof voor de modernistisch geïnspireerde ontwerpen, maar ook kritiek op de gewijzigde bouwvoorschriften die 'een middelmatige architectuur' toestonden.
© Bâtir. Revue mensuelle illustrée d'architecture, d'art et de décoration, nr. 44, 1936.

- 1 Na de wereldtentoonstelling werden de paviljoenen afgebroken en kon de verkaveling van het gebied beginnen, 1932. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Lage flatgebouwen op de hoek van de Camille Huysmanslaan en de Beschavingstraat, 1938. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Voor de aanvang van de wereldtentoonstelling was de Jan Van Rijswijcklaan al bebouwd met traditionele herenhuizen. Hier de woningen tussen nummer 190 en 210 met op de achtergrond de hallen van de wereldtentoonstelling van 1930, 1931. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 4 In 1926 werd op de hoek van de Jan Van Rijswijcklaan en de Jan de Voslei een flatgebouw gebouwd naar ontwerp van Florent Vaes, Jan de Braey, Alfred Portielje en André Fivez, in samenwerking met Louis Herman De Koninck. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 5 Woonhuizen en lage flatgebouwen aan de Volhardingstraat en de Pol de Montstraat, 1938. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Tentoonstellingswijk, een mix van stijlen

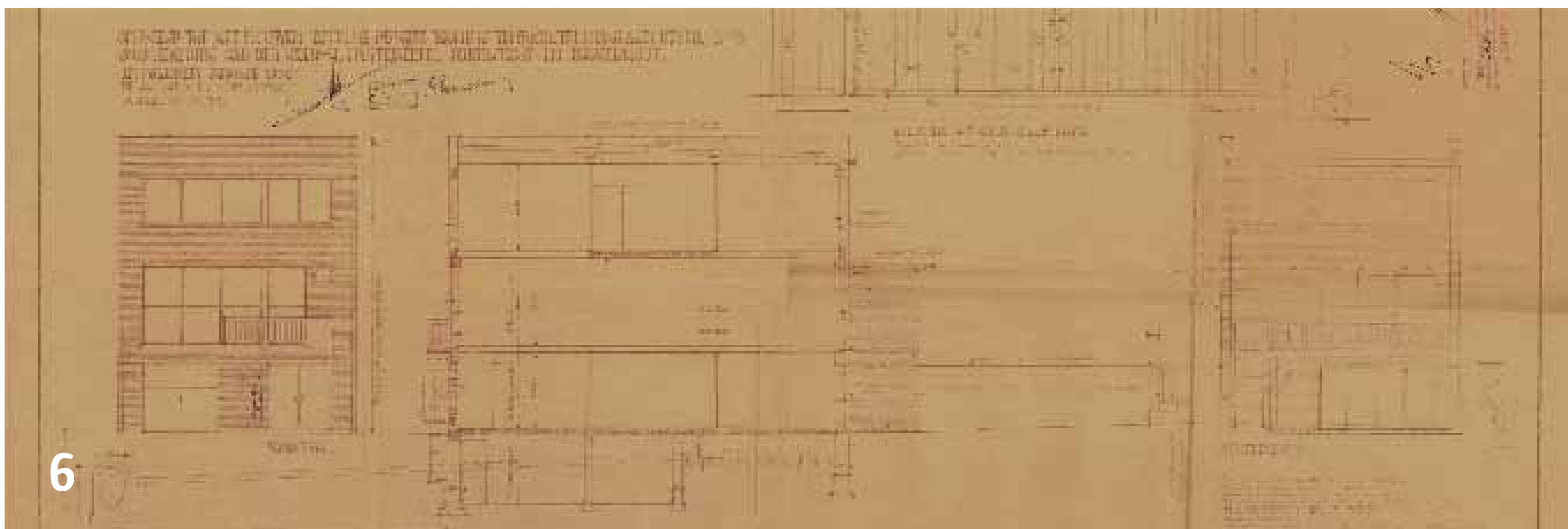
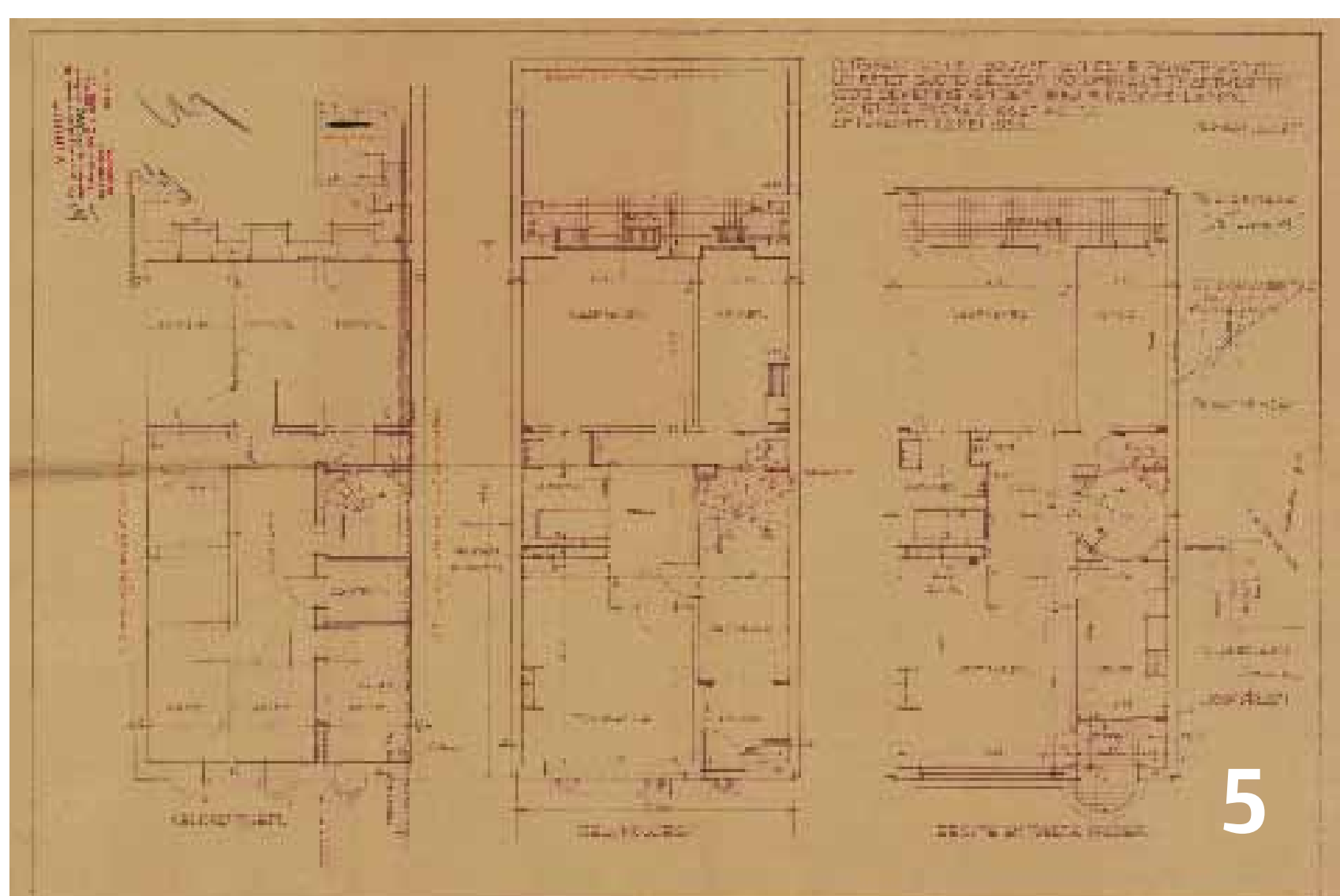
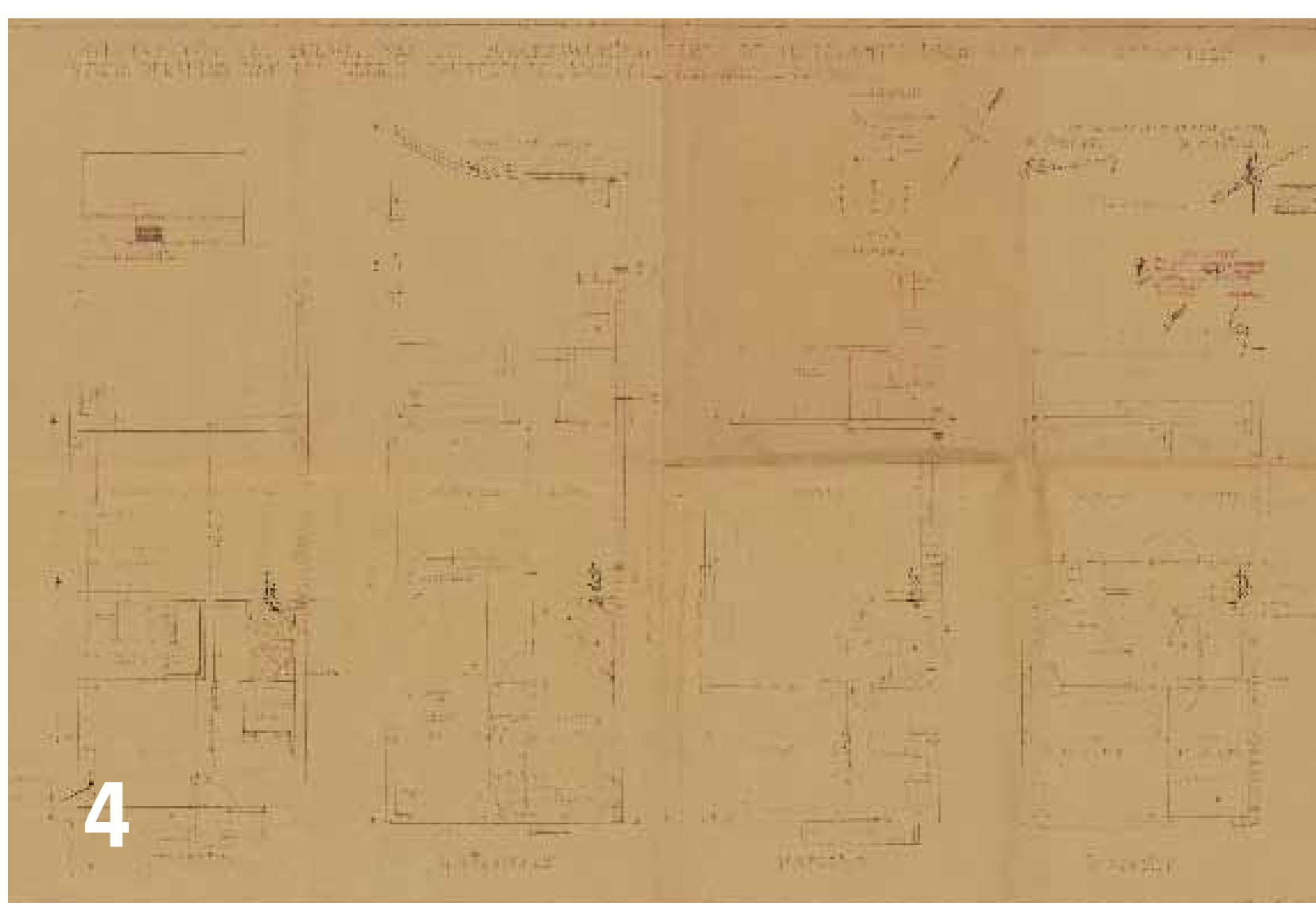
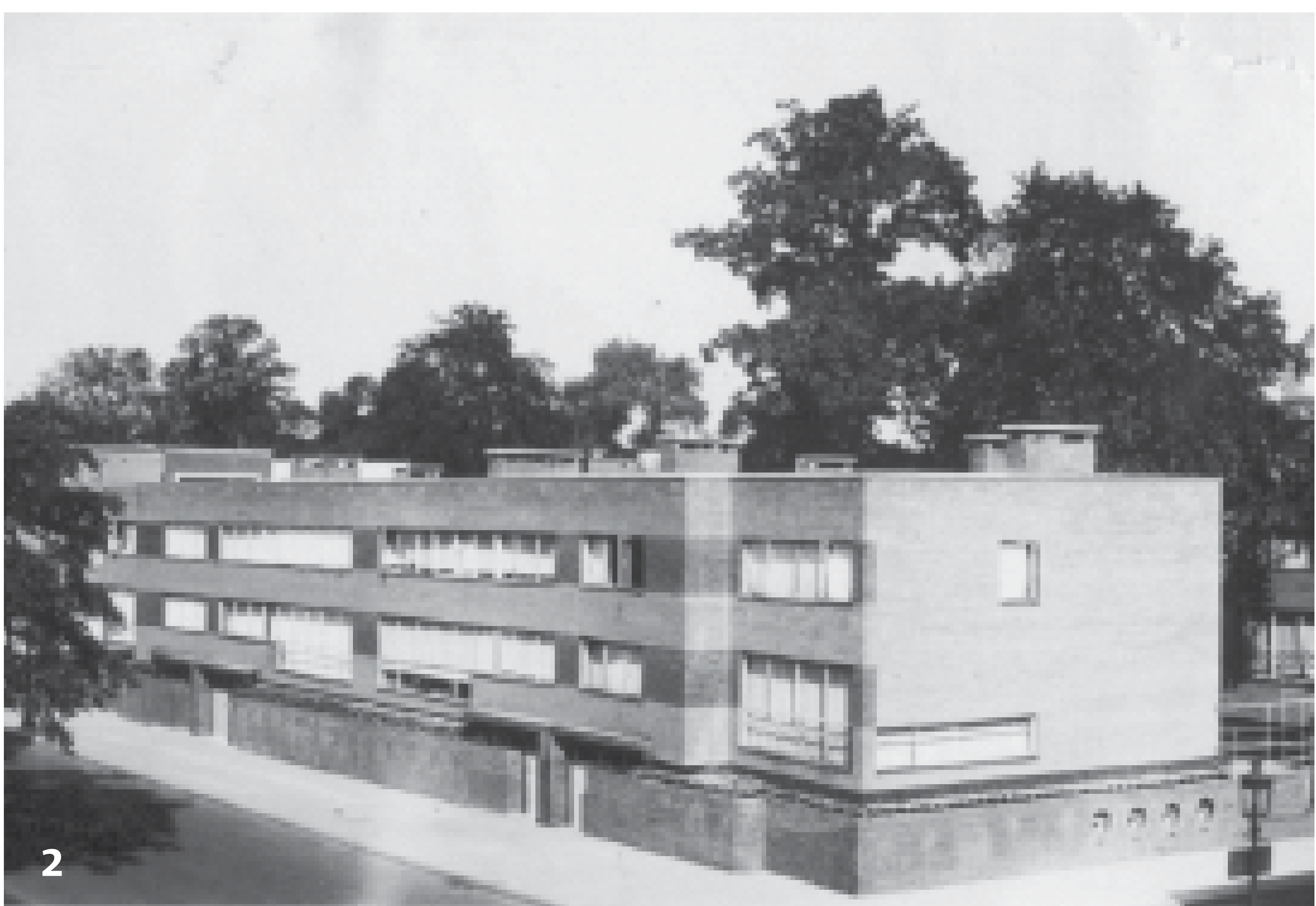
Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Klassieke architectuur aan de Jan Van Rijswijcklaan
Wandel je vandaag door de Tentoonstellingswijk dan valt vooral een mix op van verschillende stijlen. De eerste woningen in de wijk dateerden van voor de wereldtentoonstelling. In de jaren 1920 werd een deel van de Jan Van Rijswijcklaan immers al bebouwd met herenhuizen. Ook de bouw van appartementen op de hoek van de Jan De Voslei en de Jan Van Rijswijcklaan ging in 1926 van start. Het flatgebouw werd ontworpen door Florent Vaes, Jan de Braey, Alfred Portielje en André Fivez, in samenwerking met Louis Herman De Koninck. De typologie van deze gebouwen heeft ook als inspiratiebron voor andere woningen aan de randen van de wijk en langs de Jan Van Rijswijcklaan gediend.

Een nieuwe modelwijk vanaf de jaren 1930
De bouwactiviteiten na de wereldexpo werden hervat in 1932. Men wilde hier een modelwijk realiseren in een rustige en groene omgeving voor de welgestelde burger. De wijk zou uit residentiële woningen bestaan en streven naar de eisen voor meer woonkwaliteit. Dit beeld werd bekomen door industriële vestingen of gebouwen met een commerciële of culturele functie te verbieden. Om grondspeculaties tegen te gaan en een snelle bebouwing te garanderen opperde het stadsbestuur voor een verkaveling in brede percelen. Ook werden er maatregelen voorop gesteld in verband met het uitzicht, het materiaalgebruik, de bebouwde oppervlakte en de inrichting van de gebouwen.

Ontdek de expo door de rode stippen te volgen.

- 1 Het hoge flatgebouw op de hoek van de Camille Huysmanslaan en de Beschavingstraat, 1938. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 2 Om tot een waardevoller geheel te komen richtten sommige architecten groepsbebouwing op. Hier een woningcomplex van zes eengezinswoningen naar ontwerp van Eduard Van Steenberghe. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 3 Om tot een waardevoller geheel te komen bouwt Geo Brosens op enkele aanpalende percelen één architecturaal geheel. In de eenheidsbebouwing op de hoek van de Camille Huysmanslaan en de Volhardingstraat brengt hij 5 opbrengstwoningen onder. © agentschap Onroerend Erfgoed
- 4/5 Voorbeeld van een bel-etagewoning. Op het gelijkvloers is de garage. Via een spiltrap bereikt men de woonvertrekken met aan de voorzijde de keuken en eetkamer en de woonkamer uitgevend op een terras aan de tuinzijde. Op de bovenste verdieping liggen de slaapvertrekken. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen
- 6 Voorbeeld van een typische meergezinswoning met één appartement per verdieping, ontwerp van Léon Stynen, 1935. © FelixArchief, stadsarchief Antwerpen

Tentoonstellingswijk, een mix van stijlen

Van
Tentoonstellings-
wijk tot moderne
buitenwijk

Snelle verkaveling voor de modale burger

De ontwikkeling van de Tentoonstellingswijk kwam rond 1934 in een stroomversnelling. Het stadsbestuur veranderde van tactiek. Om een snelle ontwikkeling van de wijk te realiseren bood ze de gronden tegen een lage prijs te koop aan waardoor ze ook voor de meer modale burgerij aantrekkelijk werden. Er werd verkaveld in smalle diepe percelen en gebouwen werden opgetrokken aan de rooilijn waardoor er heel wat groen verloren ging en lintbebouwing ontstond. Rijwoningen, veelal bel-etagewoningen, bepalen het straatbeeld in de Tentoonstellingswijk. Ze vertonen vaak dezelfde kenmerken en zijn opgetrokken in eenzelfde ‘moderne’ stijl. Ook de vooropgestelde regels om groen zichtbaar te maken in de voortuin of via doorzichten naar binnentuinen versoepten al snel. Slechts op enkele hoeken kwam half open bebouwing voor.

Opkomst van appartementen

Hoewel de eengezinswoning door de modernisten werd gezien als het beste type woning voor de moderne mens met hedendaagse leefkwaliteit en comfort, waren de rijwoningen

in deze wijk zeker niet allemaal eengezinswoningen. In de crisisjaren van 1930 bleek het interessant om te investeren in vastgoed. Overal verschenen individuele woningen die voorzien waren van één of meer appartementjes of kwartieren die afzonderlijk verhuurd konden worden. Men treft in de wijk dan ook bijna evenveel private als meergezinswoningen aan. Toch is het moeilijk om aan de buitengevel te zien of het om een één- of meersgezinswoning gaat. Ook huizenreeksen, een aaneenschakeling van enkele vrijwel identieke woningen waren financieel interessant.

Tweede verkavelingsgolf

Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog was de Tentoonstellingswijk nog lang niet volgebouwd. In de jaren 1950 en 1960 was er dan ook een grote bouwactiviteit in het gebied. De bebouwing uit deze periode vormt een belangrijk bijdrage in het beeld van de wijk vandaag. Deze naoorlogse projecten worden over het algemeen gekenmerkt door een meer traditionele stijl. Al zijn er enkele interessante uitzonderingen, zoals de latere realisaties van Van Steenberghe en Marc Appel.